

Bènde gij himmel gèk geworre?

*De Brabantse tweede persoon in inversiezinnen: diachroon onderzoek,
taalkundige verklaringen en een vergelijking met het Nederlands*

Jorik van Engeland
3500519
Bachelorscriptie taalkunde
Marjo van Koppen
2012-2013

Inhoudsopgave

1. Inleiding	p. 3-5
2. Ontwikkeling en analyse: Tweede persoon in het Nederlands	p. 6-25
2.1 Ontwikkeling	p. 6-11
2.1.1 Ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud	p. 6-9
2.1.2 Ontwikkeling van de werkwoordsvervoeging	p. 9-11
2.2 Analyse	p. 12-25
2.2.1 Aalberse (2009)	p. 12-18
2.2.2 Postma (2011)	p. 18-24
2.2.3 Vergelijking Aalberse (2009) en Postma (2011)	p. 24-25
3. Tweede persoon in het Brabants	p. 26-39
3.1 Ontwikkeling	p. 26-34
3.1.1 Afbakening Brabants	p. 26-28
3.1.2 Methode	p. 28-29
3.1.3 Ontwikkeling	p. 30-34
3.2 Het Brabants in vergelijking met het Nederlands	p. 34-40
3.2.1 Vergelijking Brabants en Nederlands	p. 34-35
3.2.2 Nederlandse analyses op het Brabants	p. 35-40
3.2.2.1 Aalberse (2009)	p. 36-38
3.2.2.2 Postma (2011)	p. 38-40
4. Diachrone analyse van de tweede persoon enkelvoud in Brabantse inversiezinnen	p. 41-47
4.1 1200-1700: '[V]-di' en '[V]-dy'	p. 41-43
4.1.1 Inleiding	p. 41
4.1.2 Ontstaan van '[V]-di'	p. 41-42
4.1.3 Analyse van '-di'	p. 42-43
4.2 1600-heden: '[V]-de (gij)'	p. 43-46
4.2.1 Inleiding	p. 43
4.2.2 Subjectverdubbeling in Brabantse inversiezinnen	p. 43-45
4.2.2.1 Subjectverdubbeling	p. 43
4.2.2.2 Subjectverdubbeling in Brabantse inversiezinnen	p. 44-45
4.2.3 Pro-drop in Brabantse inversiezinnen	p. 45-46
4.2.3.1 Pro-drop	p. 45
4.2.3.2 Pro-drop in Brabantse inversiezinnen	p. 45-46
4.2.4 Analyse van '[V]-de (gij)'	p. 46
4.3 Nieuwe attestatie: '[V]-de ge' en '[V]-de gij'	p. 46-48
4.3.1 Inleiding	p. 46-47
4.3.2 Analyse '[V]-de ge'	p. 47-48
Conclusie	p. 49-50
Discussie	p. 51
Literatuurlijst	p. 52-54

1. Inleiding

In deze scriptie staat het verband tussen de tweede persoon en het bijbehorende vervoegde werkwoord centraal, zoals dat in Brabantse inversiezinnen voorkomt.

- (1)
- a. Bende gij himmel gèk geworre?
'Ben jij helemaal gek geworden?'
 - b. Lopte gij meej mèn meej?
'Loop jij met me mee'
 - c. Lopte meej mèn meej?
'Loop je met me mee?'
 - d. *Lopte ge meej mèn meej?
'Loop je met me mee?'

Zin (1a) is een voorbeeld van een Brabantse inversiezin, in een inversiezin volgt het onderwerp op de persoonsvorm en zijn onderwerp en persoonsvorm dus geïnverteerd ten opzichte van de reguliere subject-werkwoordvolgorde. In het Brabants is het mogelijk om de tweede persoon 'gij' in deze geïnverteerde zinnen weg te laten, zoals blijkt uit de zinnen (1b) en (1c). In de rechte volgorde is het weglaten van gij onmogelijk, zoals blijkt uit de zin (2b).

- (2)
- a. Gij vènt dè meschient
Jij vindt dat misschien'
 - b. *Vènt dè meschient
'Je vindt dat misschien'
 - c. Ge vènt dè meschient
'Je vindt dat misschien'

In de rechte volgorde is het mogelijk de gereduceerde vorm 'ge' te gebruiken, net als in het Standaardnederlands zowel 'jij' als 'je' als 2e persoon gebruikt kan worden, zoals blijkt uit de zinnen (2a) en (2c). In de geïnverteerde volgorde is het gebruik van 'ge' juist onmogelijk, zoals uit zin (1d) blijkt. Het verschil tussen een geïnverteerde zin met gij en zonder gij is qua betekenis te vergelijken met het verschil in de rechte volgorde tussen 'gij' en 'ge'. De geïnverteerde zin met 'gij' ((1a) & (1b)) en de zin in de rechte volgorde met 'gij' (2a) geven aan dat er nadruk ligt op de persoon, dit is goed te vergelijken met 'jij' in het Standaardnederlands. De geïnverteerde zin zonder 'gij' (1c) en de zin in de rechte volgorde met 'ge' (2c) geven juist niet die nadruk op de persoon, wat qua betekenis goed te vergelijken is met 'je' in het Standaardnederlands.

	Benadrukt ('jij')	Onbenadrukt ('je')
Inversie met 'gij'	X	
Inversie zonder 'gij'		X
Recht met 'gij'	X	
Recht met 'ge'		X

Tabel 1: betekenis van de Brabantse zinnen met een tweede persoon enkelvoud.

De bovengeschetste structuur van het Brabants in geïnverteerde zinnen met een tweede persoon enkelvoud als subject, wijkt af van de Nederlandse structuur van zinnen met een tweede persoon enkelvoud als subject, waarvan in (3) voorbeelden te vinden zijn.

- (3) a. Jij vindt dat misschien
- b. Je vindt dat misschien
- c. Loop jij met me mee?
- d. Loop je met me mee?

In dit onderzoek zal ik het Brabants afzetten tegen het Nederlands. De dialecten in het huidige Noord-Brabant wijken enkel op het punt van de tweede persoon als onderwerp af van het Nederlands, de eerste en derde persoon worden op eenzelfde manier als in het Nederlands gevormd. De vraag rijst dan hoe komt het dat de tweede persoon als onderwerp daarvan afwijkt? Om het verschil in de tweede persoon tussen het Nederlands en het Brabants te onderzoeken, dient de Nederlandse situatie eerst geschetst te worden, dat doe ik in hoofdstuk 2 door eerst de diachrone ontwikkeling van de tweede persoon met de bijbehorende persoonsvorm in het Nederlands te schetsen aan de hand van de literatuur. Ik zal vervolgens met twee analyses van deze ontwikkeling van de tweede persoon met bijbehorende persoonsvorm in het Nederlands, namelijk Aalberse (2009) en Postma (2011). Deze analyses zullen in hoofdstuk 3, waar mogelijk, uitgewerkt worden voor de Brabantse situatie.

Vanuit de schets en analyse van de Nederlandse situatie zal ik in hoofdstuk 3 de Brabantse situatie bespreken. In dit hoofdstuk zal ik eerst het onderzoeksgebied afbakenen, waarna ik een schets van de Brabantse situatie zal geven aan de hand van historische bronnen. Na deze schets zal ik het Brabants afzetten tegen het Nederlands, waarbij ik de analyses van Aalberse en Postma uit hoofdstuk 2 zal gebruiken.

Na de vergelijking van het Brabants met het Nederlands, komt de (verdere) analyse van het Brabants aan bod in hoofdstuk 4. Hierbij staat de structuur van de Brabantse inversiezinnen met een tweede persoon als onderwerp centraal: hoe zit de persoonsvorm in elkaar; wat is het '-de'-element precies? Hoe kan het mogelijk zijn dat 'gij' weggelaten kan worden, zoals in zin (1c) en waarom is een combinatie met 'ge' uitgesloten, zoals in zin (1d)? Een mogelijke verklaring is dat '-de' een vorm van de tweede persoon is en dat er sprake is van subjectverdubbeling. In dit geval is het element dat nu de vorm '-de' heeft een verzwakt pronomen van de tweede persoon, zoals bijvoorbeeld 'gij' of 'ge', dat zich vast heeft gehecht aan het werkwoord. Als dit het geval is, is er in Brabantse geïnverteerde zinnen een mogelijkheid tot subjectverdubbeling, waarbij zowel het '-de'-element als 'gij' in zinnen (1a) en (1b) een subject zijn. In (1c) is er volgens deze analyse sprake van één subject, namelijk '-de'. Een andere verklaring voor het element '-de' is pro-drop. Dit is een verschijnsel dat in sommige talen voorkomt, waarbij het subject weggelaten kan worden. In (4) staan Italiaanse zinnen, waarin pro-drop voorkomt.

- (4). a. Io sono stanco
 'ík ben moe'
- b. Sono stanco
 'ík ben moe'

Zinnen (4a) en (4b) betekenen beide 'ik ben moe', met het verschil dat er in zin (4a) meer nadruk wordt gelegd op 'ik'. Uit zin (4b) blijkt dat het in het Italiaans mogelijk is dat het subject weggelaten wordt; dat het pronomen zogenaamd 'gedropt' kan worden: pro(nomen)-drop. Het zou zo kunnen zijn dat er in geïnverteerde zinnen met de tweede persoon als onderwerp in het Brabants hetzelfde aan de hand is. Dit zou betekenen dat de zinnen (1a) & (1b) te vergelijken zijn met (4a) en zin (1c) met (4b). In dit geval zou '-de' een uitgang zijn waarbij pro-drop is toegestaan. In hoofdstuk 4

probeer ik antwoorden te vinden op de bovenstaande vragen. Ik bespreek in dit hoofdstuk de mogelijkheid van subjectverdubbeling en de mogelijkheid van pro-drop in Brabantse inversiezinnen.

2. Ontwikkeling en analyse: tweede persoon enkelvoud in het Nederlands en zijn variëteiten

In dit hoofdstuk zal ik beginnen met het schetsen van de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud en de bijbehorende persoonsvorm in het Nederlands in 2.1. Deze ontwikkeling in het Nederlands en de verschillende dialecten in het Nederlandse taalgebied worden in twee analyses afwijkend geanalyseerd, waar ik verder op in zal gaan in 2.2. In hoofdstuk 3 zullen deze ontwikkeling en analyses met het Brabants worden vergeleken, om een basisanalyse te vormen.

2.1 Ontwikkeling

In deze paragraaf zal ik de Nederlandse tweede persoon enkelvoud door de eeuwen heen beschrijven en daarna de ontwikkeling van de werkwoordsvervoeging die bij deze tweede persoon enkelvoud hoort. De ontwikkeling van de tweede persoon zal ik beschrijven in 2.1.1 aan de hand van Van der Horst (2008); de ontwikkeling van het werkwoord met de vervoeging in 2.1.2 aan de hand van Van der Wal en Van Bree (1992), met aanvullingen van Van der Horst (2008) en *Historische woordenboeken van het Nederlands online*. Aan het einde van deze paragraaf staat de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud en van het bijbehorende werkwoord in twee tabellen samengevat. Deze gegevens vormen de basis voor mijn onderzoek naar het Brabants; in hoofdstuk 3 zal ik de Nederlandse ontwikkeling met de Brabantse vergelijken. De verschillen tussen de ontwikkeling van het Nederlands en de ontwikkeling van het Brabants geven aan hoe en wanneer het Nederlands en het Brabants van elkaar zijn gaan afwijken ten opzichte van de tweede persoon enkelvoud. Het Nederlands fungeert hier als het ware als norm, waarvan het Brabants afwijkt en om deze zogenaamde afwijking vast te stellen, moeten we eerst de norm bepalen.

2.1.1 Ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud: Van der Horst (2008)

Van der Horst bespreekt de pronomina zoals ze in verschillende taalfases van het Nederlands bestonden. Hij deelt de geschiedenis van het Nederlands op in de volgende fases: Oudnederlands, Middelnederlands I (1200-1350), Middelnederlands II (1350-1500), 16^e eeuw, 17^e eeuw, 18^e eeuw en 19^e & 20^e eeuw.

Oudnederlands (voor 1200)

Voor de Oudnederlandse periode noteert Van der Horst de vormen 'thu', 'thir' en 'thich', hierbij is 'thu' de vorm voor het onderwerp en zijn 'thir' en 'thich' vormen voor het lijdend voorwerp. Als bezittelijk voornaamwoord wordt 'thin' genoemd, mogelijk gecombineerd met een naamvaluitgang. In de zinnen in (5) staat van elk een voorbeeld uit het Oudnederlands Woordenboek (ONW)¹.

- (5)
- a. That tu behaldan mi duos
dat jij behouden mij doet
'Opdat je me redt'
 - b. Thie rechte minnon thich
De rechtvaardigen liefhebben jou
'De rechtvaardigen hebben je lief'
 - c. Zich mich nah thir
Trek mij na jou

¹ *Historische woordenboeken van het Nederlands online: Oudnederlands woordenboek*. 'Bihaldan II', 'Minnon', 'Nā' & 'Nēgen' (bezocht op 31-01-2012)

- d. 'Trek mij achter je aan'
Neige mi ora thin
Neig (naar) mij oor jouw
'Richt je oor tot mij'

Middelnederlands I (1200-1350)

Bij Middelnederlands I merkt Van der Horst op:

'De persoonlijk voornaamwoorden van het Middelnederlands zijn in grote lijnen dezelfde als die van het tegenwoordige Nederlands. Het belangrijkste verschil zit in het pronomen voor 2^e persoon enkelvoud, dat 'du' is (met aansluitend bezittelijk voornaamwoord 'dijn'). / Verder dient erop gewezen te worden dat 'ghi', 2^e persoon meervoud, ook gebruikt wordt bij beleefde aanspreking (met aansluitend het bezittelijk voornaamwoord 'u', 'uw', enz.)' (Van der Horst 2008:364)

Het gebruik van het meervoudige 'ghi' voor de tweede persoon enkelvoud zou te maken hebben met het Franse gewoonte om de tweede persoon meervoud 'vos' te gebruiken als tweede persoon enkelvoud. De tweede persoon enkelvoud 'du' werd als volgt gevormd (Van der Horst 2008:365):

- (6) Ic wone in di ende du leves in my
'Ik woon in jou en jij leeft in mij'

'Du' was de onderwerpsvorm, 'di' de vorm voor het lijdend voorwerp en 'dijn' het bezittelijk voornaamwoord. De vorm 'ghi' kon vanaf deze tijd gebruikt worden als de onderwerpsvorm voor de tweede persoon enkelvoud, bij beleefde aanspreking, met daarbij de vorm 'u' als lijdend voorwerp en 'u' of 'uw' als bezittelijk voornaamwoord (andere manieren van spelling zijn hierbij ook mogelijk).

Middelnederlands II (1350-1500)

Bij het onderdeel Middelnederlands II noemt Van der Horst de verdringing van 'du' door 'ghi' als een belangrijke verandering. 'Ghi' wordt steeds meer de gebruikelijke vorm voor de tweede persoon enkelvoud, dus ook buiten de situatie waarbij 'ghi' om beleefdheidsredenen gebruikt werd. De vormen van 'du' verschillen in de periode van Middelnederlands II minimaal met de voorafgaande periode, alleen het lijdend voorwerp wordt in deze periode gespeld als 'dy' en 'dij', in plaats van 'di'. Opvallend hierbij is het mogelijke aaneenschrijven van 'dy' en het werkwoord, zoals in (7) te zien is (Van der Horst 2008:588).

- (7) Wildy niet mede dedinghen
'Wil je niet meedingen'

Zestiende eeuw

In de zestiende eeuw zette de verdringing van 'du' zich voort, al kwamen er wel individuen die hier kritiek op hadden, met als bekendste voorbeeld Filips van Marnix van Sint-Aldegonde, een schrijver en de assistent van Willem van Oranje. Marnix vond, als devoot calvinist, dat 'ghi' aan God voorbehouden was. In het voorwoord van zijn psalmenvertaling schreef Marnix het volgende pleidooi voor het behoud van 'du':

'Merckt oock datmen de tweede persoon int enkel ghetal nu ter tijd zelden gebruyckt, maar inde plaats van du minnest, enz. ghy mint zegghende, ende moeten dees

volgens int veelvoudighe ghy luyden mint zegghen, 't welck de taal verkruepelt ende die van haar ciraat berooft.' (Van der Horst 2008:811) ('Merk ook op dat men de tweede persoon enkelvoud in deze tijd zelden gebruikt, maar in plaats van 'du minnest' 'ghy mint' zegt. Deze mensen moeten vervolgens 'ghy luyden' ('gijlieden') zeggen, om de tweede persoon meervoud aan te duiden. Dit verkreupelt de taal en ontdoet die van haar sierraad.')

Van der Horst merkt op dat het lijdend en bezittelijk voornaamwoord van de vorm 'du' het langer volgehouden hebben dan de onderwerpsvorm, al kwamen ze alledrie in de zestiende eeuw nog voor in onveranderde vorm. Van der Horst tekent voor de 16^e eeuw tevens aan dat 'jeij' ('jij') voor het eerst gebruikt wordt voor de tweede persoon enkelvoud, al is dit allerminst een wijdverspreid gebruik in de zestiende eeuw.

Zeventiende eeuw

In de zeventiende eeuw wordt de situatie complexer, allerlei vormen bestaan op dat moment naast elkaar. In de schrijftaal is 'ghy' dominant, al tref je bij bijvoorbeeld Bredero ook nog de vormen 'dij' en 'dijn' aan. Op het Noord-Hollandse platteland en in het oosten van Nederland wordt 'du' met de bijbehorende vormen ook nog gebezigd. 'Ghy' wordt in zowel het noorden als in het zuiden in de schrijftaal gebruikt, maar toch zijn er wel verschillen aan te wijzen. In het noorden wordt in de spreektaal 'jy' ('jij') gebruikt, met als lijdend voornaamwoord 'jou' en soms 'juw'. De combinatie van de onderwerpsvorm 'jij' of 'je' met als lijdend voorwerp 'jou' of 'juw' lijkt hier voor de hand te liggen, maar de combinatie van het onderwerp 'jij' of 'je' met het lijdend voorwerp 'u', dat oorspronkelijk bij 'ghy' hoort, is zeker niet ongebruikelijk. In de schrijftaal ontstaan er ook verschillen, waar in het noorden 'u' het lijdend voornaamwoord blijft bij 'ghy', wordt dit in het zuiden 'ou'. Het bezittelijk voornaamwoord varieert in deze tijd tevens: 'dijn' wordt steeds schaarser, 'uw' blijft bestaan, maar daarnaast komen 'jou(w)' en 'je' op. In de zeventiende eeuw komt ook het gebruikt van 'U Edele', 'UEd.', 'UE.' 'uw welgeb' op, gebruikt als onderwerpsvorm in de tweede persoon enkelvoud in formele situaties en in brieven. Deze vormen verwerden tot 'uwé', waar waarschijnlijk 'u' als onderwerp vandaan komt, dat voor het eerst in de achttiende eeuw werd aangetroffen.

Achttiende eeuw

In de achttiende eeuw worden 'jij', 'je' en 'jou' in het noorden steeds gangbaarder, getuige het volgende citaat van Ten Kate:

'Dit JE voor GY is zo gemeenzeam in de Praet-tael dat'er GY ten eenemaal gemaekt klinkt; en word'er ook zelf dit JE in de Verborgene Casus gebruikt, als VAN JE, en AAN JE; dog dit, als te laeg, te plat, en al te gemeenzaam, is tot nog toe buiten alle Schrijftael gehouden.' (Van der Horst 2008:1372) ('Dit 'je' voor 'gij' is zo gewoon in de spreektaal dat 'gij' gemaakt klinkt. Dit 'je' wordt zelfs in andere naamvallen gebruikt, zoals in 'van je' en 'aan je', al blijft het buiten de schrijftaal, aangezien het te platvloers en gewoon is.')

Van der Horst noemt hiernaast voor het eerst de vorm 'ge' naast 'gy'. In deze eeuw blijft het formele 'UE.' (samen met andere spellingsvarianten) bestaan en komt er voor het eerst 'u' als onderwerp voor, maar dit is zeker nog niet gangbaar in de achttiende eeuw. Als bezittelijk naamwoord worden de vormen 'uw', 'jouw' en 'je' gebruikt.

Negentiende & twintigste eeuw

In de negentiende en twintigste eeuw wijkt het gebruik van de tweede persoon enkelvoud nog maar weinig van het huidige gebruik af. Als onderwerp komen de vormen 'u', 'jij' en 'je' voor, naast 'gij' en 'ge'. Ook komt 'uwé' in de negentiende eeuw nog voor, al is het zelden. Als lijdend voornaamwoord worden 'u', 'jou' en 'je' gebruikt. De vormen 'uw', 'jou(w)' en 'je' worden gebruikt als bezittelijk voornaamwoord, waarbij de combinatie van 'gij' of 'ge' met 'je' niet ongebruikelijk is. 'Du' en vormvarianten hiervan komen in het algemeen taalgebruik nauwelijks nog voor, met uitzondering van enkele dialecten in het oosten van het Nederlandse taalgebied, waarin bepaalde vormen van 'du' doorleven, te weten in de provincies Limburg, de oostelijke helft van Gelderland en Overijssel, Drenthe, Groningen en Friesland. Oftewel in het Nedersaksische taalgebied en in Limburg.

2.1.2 Ontwikkeling van de werkwoordsvervoeging bij de tweede persoon enkelvoud: Van der Wal en Van Bree (1992)

Hoewel Van der Wal en Van Bree (1992) minder omvattend is dan Van der Horst (2008), biedt het naslagwerk voldoende informatie over de werkwoordsvormen door de eeuwen heen. Van der Horst (2008) en *Historische woordenboeken van het Nederlands online* boden de nodige aanvullingen op Van der Wal en Van Bree (1992).

Oudnederlands (tot 1200)

Een mogelijke vervoeging van het werkwoord dat bij de tweede persoon hoort is in de eerste fase van het Nederlands '-is', zoals te zien is in (8a).² In (8b), (c), (d) en (e)³ is de uitgang juist '-es'. De uitgang van het werkwoord bij de tweede persoon lijkt '-s' te zijn, waarbij de klinker voorafgaand aan de 's' afhankelijk is van het werkwoord of van spelling. Deze voorbeeldzinnen komen alle vijf uit het *Vroegmiddelnederlands woordenboek*.

- (8) a. Gelobis-tu in crist godes suno?
Geloof-jij in Christus Gods zoon
'Geloof je in Christus, Gods zoon?'
- b. Wer weret mich thes, thaz to mennisco werthes
Wie waarborgt mij dat, dat jij mens wordt
'Wie garandeert me dat, dat je mens wordt?'
- c. Nedredes thu-neuuet
Vrees jij-niets
'Vrees jij niets?'
- d. Sage mir, wine min, war thu thine scaaph weythenes, war thu rowes
umbe middendach
Zeg mij vriend mijn waar jij jouw schapen weidt waar jij rust rondom
middag
'Zeg me, mijn vriend, waar je jouw schapen laat grazen, waar je 's
middags rust'
- e. Nu laezes-tu mich in-dinem fride (...)
Nu laat-jij mij in-jouw vrede
Nu laat je mij toe tot je vrede

² *Historische woordenboeken van het Nederlands online: Vroegmiddelnederlands woordenboek*. 'Thū' (bezocht op 05-02-2012)

³ *Historische woordenboeken van het Nederlands online: Vroegmiddelnederlands woordenboek*. 'Thū' (bezocht op 05-02-2012)

Middeleeuwen (1200-1500)

Over de werkwoordsvervoeging in de Middelnederlandse periode zijn Van der Wal en Van Bree (1992) kort. De uitgang die bij de tweede persoon enkelvoud 'du' hoort is '-s'. In het *Vroegmiddelnederlands Woordenboek* komt ook alleen de uitgang '-s' voor bij de tweede persoon enkelvoud. In (9) staan hiervan twee voorbeelden opgenomen.

- (9) a. Ende dat tu daerbinnen vinds
'En wat je daerbinnen vindt'
b. Indi hi wille dat du sine minne kops
'En hij zou willen dat je zijn liefde koopt'

Het werkwoord bij 'ghi', dat in deze periode zowel voor de tweede persoon enkelvoud als voor de tweede persoon meervoud gebruikt kan worden, heeft de uitgang '-t'. Dit wordt door het *Middelnederlandsch Woordenboek* bevestigd, zoals blijkt uit (10).

- (10) Dar ghi ghenade ende hulpe an soect Ende ouer ghode anderoept Ende oec eert wel menechfout
'Waarvoor je genade en hulp zoekt en [waarvoor je] God aanroept en [waarvoor je] [God] ook in menigvoud eert'

Zestiende en zeventiende eeuw

De werkwoordsvervoeging bij de tweede persoon enkelvoud wordt voor de zestiende en zeventiende eeuw niet geëxpliciteerd, noch in Van der Wal en Van Bree (1992), noch in Van der Horst (2008). Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT)* maakt de volgende attestaties⁴:

- (11) a. Als du komst in den kop, du ruckst ons van de menschen
'Als jij in het hoofd komt, [dan] ruk je ons van de mensen weg'
b. Siet! du achst den mensch noch verre boven al
'Kijk! U acht de mens ver boven alles'

De werkwoordsuitgang bij 'du' is in de bovenstaande voorbeelden '-st', een verandering ten opzichte van de middeleeuwen, toen de uitgang nog uitsluitend '-s' was. De vervoeging bij 'ghy' lijkt onveranderd, zoals blijkt uit onderstaande voorbeelden uit het WNT⁵ en Van der Horst (2008:1092):

- (12) a. Wat siet gy, Jeremia?
'Wat zie je, Jeremia?'
b. Daer ghy mijn komt mee morden
'Waarmee je mij komt vermoorden'

In de zeventiende eeuw is het persoonlijk voornaamwoord 'jy' ('jij') in opkomst. Wat hierbij opvalt is de vervoeging van het werkwoord in inversiezinnen (Van der Horst 2008:1093):

- (13) a. Want hou jy het tou af, soo sijn wy het schip quijt
'Want hou(d) jij het tou vast, dan zijn wij het schip kwijt'

⁴ *Historische woordenboeken van het Nederlands online: Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 'Du' (bezocht op 05-02-2012)

⁵ *Historische woordenboeken van het Nederlands online: Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 'Gij' (bezocht op 05-02-2012)

- b. Benje aers ghereet?
'Ben je anders gereed?'

Uit (13) blijkt dat de werkwoordsuitgang bij 'jy' in inversiezinnen afwijkt van de werkwoordsuitgang bij 'gy', vergelijk (12a). De uitgang bij 'jy' in inversiezinnen is '-Ø'. In de rechte volgorde krijgt het werkwoord dat bij 'jy' hoort, net als het werkwoord dat bij 'ghy' hoort, de uitgang '-t'. Naast 'jy' en 'je' kwam in de zeventiende eeuw ook het formele UE. (en (spellings)varianten hiervan) op, zoals de volgende voorbeelden uit het WNT laten zien⁶:

- (14) a. U E. verplicht my hoe langer hoe meer
'U verplicht mij hoe langer, hoe meer'
b. UE. roekt immers niet
'U roekt immers niet'
c. Ziet ué waar die blompotten voor de ramen staan?
'Ziet u waar die bloempotten voor de ramen staan?'

Achttiende eeuw

De taal uit achttiende eeuw verschilt qua werkwoordsvervoeging bij de tweede persoon enkelvoud weinig met de zeventiende eeuw. Het enige verschil tussen deze eeuwen is dat de tweede persoon enkelvoud 'du' in de achttiende eeuw in onbruik is geraakt, wat betekent dat de bijbehorende werkwoordsvervoeging ook is verdwenen in de achttiende eeuw.

Negentiende en twintigste eeuw

In de negentiende en twintigste eeuw is het eerdere 'UE.' of 'uwé' vervangen door 'u', de vervoeging van het bijbehorende werkwoord is gelijk als dat bij 'UE.'. Verder treedt er geen verandering op ten opzichte van de achttiende eeuw.

	Onderwerp	Lijdend voorwerp	Bezittelijk vnv.
Tot 1200	thu	thir & thich	thin
1200-1350	du / ghi	di / u (beleefdheid)	dijn / uw (beleefdheid)
1350-1500	du / ghi	dij / u	dijn / uw
1500-1600	ghi / du	u / dij	uw / dijn
1600-1700	ghy & ge/ jij & je / UE. / du	u / jou & juw / dij	uw / jou(w) & je / dijn
1700-1800	gy & ge/ jij & je / UE.	u / jou & je	uw / jouw & je
1800-2000	gij & ge / u / jij & je	u / jou & je	uw / jouw & je

Tabel 2: de verschillende vormen van de tweede persoon enkelvoud door de eeuwen heen.

	Onderwerpsvorm	Uitgang bijbehorende werkwoord
Tot 1200	thu	+ -s
1200-1500	du ghi	+ -s + -t
1500-1800	ghy (& ge, vanaf 18 ^e eeuw) jij & je (vanaf 17 ^e eeuw), rechte volgorde: bij inversie: UE. (vanaf 17 ^e eeuw) du (t/m begin 17 ^e eeuw)	+ -t + -t + -Ø + -t + -st
1800-2000	gij & ge u jij & je, rechte volgorde bij inversie	+ -t + -t + -t + -Ø

Tabel 3: de uitgang van het werkwoord bij de tweede persoon enkelvoud door de eeuwen heen.

⁶ Historische woordenboeken van het Nederlands online: Woordenboek der Nederlandsche Taal. 'UE' (bezocht op 05-02-2012)

2.2 Analyse

Nu de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud met de bijbehorende werkwoordsvervoeging geschetst is, volgen in deze paragraaf de analyses van deze ontwikkeling door de eeuwen heen, zoals die in de literatuur zijn besproken: Aalberse (2009) en Postma (2011), respectievelijk in de subparagrafen 2.2.1 en 2.2.2. Deze analyses geven beide taalinterne redenen om de verandering van 'du' naar 'gij' en later naar 'jij' en 'u' te duiden, die deels overlappen. Hieronder zal ik beide analyses behandelen, waarna ik ze met elkaar zal vergelijken. Naar analogie van de eerdere beeldspraak zijn deze analyses analyses van de zogenaamde norm, namelijk het Nederlands. In het volgende hoofdstuk zal ik bekijken in hoeverre deze normanalyses toe te passen zijn op de zogenaamde afwijking (het Brabants) en zal ik ze, waar nodig, aanvullen of aanpassen.

2.2.1 Aalberse (2009)

Aalberse verklaart het verdwijnen van de tweede persoon 'du' in haar proefschrift aan de hand van de zogenaamde inflectionele economie en de daarbij behorende economiehypothese aangevuld met beleefdheidsgestuurde veranderingen. Eerst zal ik uitleggen wat Aalberse bedoeld met inflectionele economie, waarna ik de andere aspecten van Aalberse (2009) zal behandelen: de beleefdheidstheorie, inflectionele economie via deflectie, bewijsstukken voor inflectionele economie en de dialecten in verhouding tot inflectionele economie.

2.2.1.1 Inflectionele economie

Inflectionele economie houdt in dat er een verandering plaatsvindt in het inflectionele systeem, het systeem van werkwoordsvervoeging, ten gunste van de economie daarvan, oftewel een verandering in het systeem van werkwoordsvervoeging, die zorgt voor een minder complex systeem. Aalberse geeft aan dat 'du' verdrongen is vanwege de oneconomische uitgang van het werkwoord die bij 'du' hoort, ten opzichte van de economische werkwoordsuitgang die bij 'ghi' hoort. Aalberse constateert dat het huidige systeem drie vormen kent: de hoofdvorm '-Ø' voor de eerste persoon enkelvoud, '-en' voor het meervoud en '-t' als ongemarkeerde vorm. Er zijn als het ware twee vormen, een voor de eerste persoon enkelvoud en een voor meervoud, als het noch eerste persoon enkelvoud is, noch meervoud, dan vervalt de werkwoordsuitgang tot de ongemarkeerde '-t'.

	Enkelvoud	Meervoud
1	(ik) hoor	(wij) horen
2	(jij) hoort	(jullie) horen
3	(hij) hoort	(zij) horen

Tabel 4: het hedendaagse inflectionele systeem.

Dit systeem is betrekkelijk jong (zie tabel 3). De reden van het verdwijnen van 'du' is om dit economischere systeem in te kunnen voeren dat, vanwege de duidelijke indeling, economischer is ten opzichte van het oude systeem waarin de werkwoordsvervoeging per persoon verschilde. 'Du' wordt gecombineerd met een minder economische werkwoordsuitgang dan het meervoudige 'ghi'. Het verschil in werkwoordsuitgang is de reden dat 'du' verdwijnt. Aan 'du' is de vervoeging '-s' en later '-st' gekoppeld, die ten opzichte van de werkwoordsvervoeging die bij 'gij' hoort ('-t') oneconomisch is. De uitgang '-t' is economisch, omdat deze uitgang gelijk is aan de werkwoordsuitgang die bij de derde persoon enkelvoud hoort, wat er toe leidt dat er minder verschillende werkwoordsuitgangen bestaan. De uitgang '-s' of '-st' die bij 'du' hoort is oneconomisch, als 'du' gehandhaafd zou blijven, zouden er vier

werkwoordsuitgangen bestaan, namelijk ‘-Ø’ voor de eerste persoon enkelvoud, ‘-s’ of ‘-st’ voor de tweede persoon enkelvoud, ‘-t’ voor de derde persoon enkelvoud en ‘-en’ voor meervoud. ‘Ghi’ komt op en wordt vanwege de bijbehorende economische werkwoordsuitgang steeds vaker gebruikt, totdat ‘du’ en diens werkwoordsuitgang totaal verdwijnt in het alledaagse taalgebruik. Aan de basis van deze analyse staat dat de werkwoordsuitgang die bij ‘du’ hoort niet te veranderen is in een economischere uitgang, zoals ‘-t’.

Een ander verschil tussen de twee systemen is de werkwoordsvervoeging bij de tweede persoon meervoud. Deze vervoeging is veranderd van ‘-t’ naar ‘-en’, een verandering die voor een economischer systeem heeft gezorgd: na deze verandering was de werkwoordsuitgang voor elke meervoudsvorm ‘-en’. Het kenmerk meervoud is na deze verandering gekoppeld aan de uitgang ‘-en’; voorheen waren de kenmerken meervoud & eerste persoon en meervoud & derde persoon gekoppeld aan de uitgang ‘-en’ en waren de kenmerken meervoud & tweede persoon gekoppeld aan de uitgang ‘-t’.

	Enkelvoud	Meervoud
1	(ic) hore	(wi) horen
2	(du) hoors	(ghi) hoort
3	(hi) hoort	(si) horen

Tabel 5: het Middelnederlandse inflectionele systeem.

De omschakeling van het Middelnederlandse systeem naar het huidige systeem omwille van de inflectionele economie staat centraal in het betoog van Aalberse.

2.2.1.2 Beleefdheidstheorie

Nu is er een aanleiding geweest die de overgang van het systeem als het ware inluidde. De veranderingen in het systeem zijn op gang gebracht door het gebruik van de vorm van de tweede persoon meervoud (‘ghi’) als tweede persoon enkelvoud. De reden dat ‘ghi’ gebruikt werd voor de tweede persoon enkelvoud heeft te maken met beleefdheid. Aalberse (2009) definieert beleefdheid als volgt:

‘Politeness means putting things in such a way to consider face of the hearer.’
(Aalberse 2009:38) (‘Beleefdheid houdt in dat je dingen zo stelt dat je rekening houdt met de “face” van de toehoorder’)

Hierbij heeft ‘face’ een positieve en een negatieve connotatie. Positieve ‘face’ staat voor het gevoel van eigenwaarde van de geadresseerde. Geadresseerden willen over het algemeen graag worden begrepen, gewaardeerd en leuk gevonden. Kritiek, beledigingen, onenigheden en correcties tasten deze positieve ‘face’ aan. Negatieve ‘face’ staat voor het verlangen van de geadresseerde niet belemmerd te worden in zijn doen en laten. Opdrachten geven, vragen stellen en het geven van advies zorgen ervoor dat de geadresseerde iets moet doen, buiten zijn doen en laten om, en vormen daarmee een gevaar voor de negatieve ‘face’ van de hoorder. Door het inzetten van beleefdheid worden de potentiële bedreigingen verzacht. Positieve beleefdheid versterkt de positieve ‘face’, door bijvoorbeeld het geven van een compliment, voordat er commentaar gegeven wordt:

‘This section is chaotic.’ versus ‘You know how I admire your ability to associate different types of information, but in this section, that quality leads to chaos.’
(Aalberse 2009:38) (‘Dit gedeelte is chaotisch’ versus ‘Je weet dat ik je vermogen

waardeer om verschillende types informatie te koppelen, maar in dit gedeelte leidt die kwaliteit van je tot chaos')

Negatieve beleefdheid moet er toe leiden de negatieve 'face' van de hoorder niet te schaden. Door het gebruik van indirecte mededelingen, excuses en respect kan een verzoek ingebed worden op een manier dat de negatieve 'face' niet aangetast wordt; de geadresseerde voelt zich op deze manier niet verplicht op het verzoek in te gaan: 'Help me, het lukt me niet!' versus 'Sorry dat ik het vraag, maar zou u me misschien willen helpen?' De indirectheid die met negatieve beleefdheid gepaard gaat kan op twee manieren opgebouwd worden aan de hand van de pronomina. Het is mogelijk om getal te neutraliseren en om persoon te neutraliseren. Door de tweede persoon meervoud te gebruiken waar eigenlijk de tweede persoon enkelvoud wordt bedoeld, voelt de hoorder zich niet direct aangesproken, omdat de spreker zich niet direct tot diegene richt, maar tot een hele groep. In het Frans komt deze beleefdheidsvorm voor: 'vous' (tweede persoon meervoud) wordt ook gebruikt voor de tweede persoon enkelvoud. Een andere reden om getal te neutraliseren heeft meer te maken met positieve beleefdheid, het gebruik van een meervoudsvorm voor één enkele hoorder geeft een gevoel van grootsheid, het is een uiting van ontzag en respect. De andere optie, het neutraliseren van persoon, zit bijvoorbeeld verborgen in 'meneer': 'Wat kan ik voor meneer/mijnheer betekenen?' In het Frans is zelfs een verwijzing met het persoonlijk voornaamwoord van de derde persoon enkelvoud naar een 'jij' of 'u' niet uitgesloten: 'Voltre Altesse, que désire-t-elle?' (Aalberse 2009:40) (letterlijk: 'Uwe Hoogheid, waarnaar verlangt zij?', betekenis: 'Uwe Hoogheid, waarnaar verlangt u?').

2.2.1.3 Inflectionele economie via deflectie

Het inzetten van beleefdheid kan wel de opkomst van 'ghi' als tweede persoon enkelvoud verklaren, maar niet het verdwijnen van 'du'. Deze verdwijning verklaart Aalberse aan de hand van de eerder genoemde inflectionele economie. De reden dat er in het Nederlands economische belangen zijn betreffende de inflectie heeft volgens Aalberse te maken met het non-pro-dropkarakter van de taal. In de Slavische, Oeraalse en Romaanse talen, op het Frans na, bestaat er per persoon-getalcombinatie een aparte werkwoordsvervoeging, waarbij geen overlapping plaatsvindt. De enige talen in Europa die geen aparte werkwoordsuitgang hebben voor iedere persoon/getal-combinatie zijn het Frans, het Duits, het Nederlands, het Engels, het Deens, het Zweeds en het Noors. In deze talen is het tevens onmogelijk om het persoonlijk voornaamwoord weg te laten, zoals in pro-droptalen wel mogelijk is, bijvoorbeeld in het Italiaans: '(Io) vivo in città' ('Ik woon in de stad'), waarbij 'io' ('ik') weggelaten kan worden. Aangezien in de non-pro-droptalen het persoonlijk voornaamwoord verplicht is, kan een economischer inflectioneel systeem ingevoerd worden. Aalberse stelt dat de relatie tussen het persoonlijk voornaamwoord en de werkwoordsvervoeging sterk is in deze non-pro-droptalen, omdat de voornaamwoorden verplicht uitgedrukt moet worden; dit zorgt ervoor dat taalleerders de werkwoordsuitgang en het bijbehorende pronomen aan elkaar koppelen, waardoor de relatie tussen beide sterker is dan in pro-droptalen. De combinatie van het feit dat taalleerders zo nauwkeurig mogelijk de input willen navolgen met de sterke relatie tussen het persoonlijk voornaamwoord en de vervoeging in de non-prodroptalen maakt het lastig om een inflectioneel systeem economischer te maken. De band tussen het pronomina en de werkwoordsuitgang is sterk, waardoor de werkwoordsuitgang niet veranderd kan worden terwijl hetzelfde pronomen blijft bestaan. Deflectie via pronomina is wellicht het koppelen van deze twee paradoxale doelen: het kiezen van een economische werkwoordsuitgang en het behouden van

de sterke relatie tussen de werkwoordsuitgang en het pronomen. Door deflectie via pronomina hoeft de werkwoordsuitgang bij een pronomen niet te veranderen, maar wordt de combinatie van pronomen en werkwoordsuitgang vervangen door een ander pronomen met de daarbij behorende werkwoordsuitgang.

De enige reden waarom er gekozen zou worden voor het vervangen van een pronomen is als de bijbehorende nieuwe werkwoordsuitgang economischer is dan de oude. Aalberse toont aan dat het in de Germaanse talen zeer economisch is om de tweede persoon enkelvoud te vervangen door de tweede persoon meervoud, vanwege de overeenkomstige uitgangen van de derde persoon enkelvoud en van de tweede persoon meervoud. Als de tweede persoon meervoud de tweede persoon enkelvoud zou vervangen leidt dat tot een gelijke uitgang voor de tweede en derde persoon enkelvoud (vergelijk tabellen 4 en 5). Het vervangen van de tweede persoon enkelvoud door de tweede persoon meervoud zorgt voor een economischer inflectioneel systeem én zorgt ervoor dat de sterke relatie tussen de persoon en de werkwoordsuitgang gehandhaafd blijft.

2.2.1.4 Argumenten voor de inflectionele economie-hypothese

Voor haar analyse draagt Aalberse enkele argumenten aan. 'Ghi' werd in eerste instantie om beleefdheidsredenen ingevoerd en verving op den duur 'du' helemaal. Aalberse verklaart dit met deflectie via pronomina. Een kenmerk van deflectie is dat de eerste voorbeelden van deze deflectie voorkomen in informele spraakregisters. 'Ghi' kwam het snelst op in informele spraakregisters, dus dat is in overeenstemming met de hypothese dat 'ghi' werd geïntroduceerd via deflectie via pronomina. Volgens Aalberse is het feit dat 'ghi' het snelst opkwam in informele spraakregisters opvallend, vanwege het beleefdheidskenmerk van 'ghi' dat misschien eerder in formeel taalgebruik te verwachten is; dit is volgens Aalberse alleen te verklaren door de eerder genoemde deflectie via pronomina. In formeel taalgebruik is er vaak een zeker conservatisme en worden veranderingen in de informele spraak pas overgenomen als deze wijdverspreid en geaccepteerd zijn, zo ook met het gebruik van 'ghi'. Deflectie ontstaat volgens Aalberse in gebieden die te maken hebben met economische groei, verstedelijking en massale immigratie. In het Frans is bijvoorbeeld de gedeeltelijke vervanging van 'nous' door 'on' gepaard gegaan met economische groei, verstedelijking en massale immigratie, hetzelfde geldt voor het Braziliaanse Portugees ('a gente' voor 'nós') en voor het Engels (verlies van 'thou'). Deze factoren economische groei, verstedelijking en massale immigratie leggen druk op het inflectionele systeem en leiden tot deflectie via pronomina, zoals dat volgens Aalberse ook in Nederland gebeurt is.

Als er sprake zou zijn van een verandering in het inflectionele systeem, ten gunste van een economischer systeem, dan zou het niet zo zeer om de vervanging van het persoonlijk voornaamwoord 'du' door 'ghi' gaan, maar om de vervanging van de bijbehorende, oneconomische werkwoordsuitgang '-s' en later '-st' door de economische uitgang '-t' (zie tabel 3). Aalberses samengestelde corpus van dertiende- en zestiende-eeuwse teksten (Aalberse 2009:123) bevestigen deze stelling. 'Du' wordt in de zestiende-eeuwse bronnen 14 van de 100 keer als subject gebruikt en 86 van de 100 keer als niet-subject, bijvoorbeeld als object, vocatief, bezittelijk voornaamwoord en in vergelijkingen. Dit staat tegenover de verhouding 60 (subject)-40 (non-subject) die voor de teksten uit de dertiende eeuw werd aangetroffen. Het subject verdwijnt relatief sneller dan het non-subject, dit heeft er mee te maken dat het subject gekoppeld is aan het werkwoord met de oneconomische werkwoordsuitgang, terwijl het non-subject hier los van staat. (Dat het subject minder voorkomt dan het non-subject is al eerder opgemerkt in subparagraaf 2.1.1, p. 8)

Een ander argument voor Aalberse's theorie van inflectionele economie heeft te maken met de frequent gebruikte werkwoorden. Uit Coveney (2000) blijkt dat frequent gebruikte werkwoorden meer weerstand bieden aan deflection dan minder frequente werkwoorden. Uit het samengestelde corpus zijn de vijf meest voorkomende werkwoorden gehaald en die zijn in het onderzoek tegenover de resterende werkwoorden afgezet. Uit deze gegevens blijkt dat in de zestiende eeuw 79% van de werkwoorden die met 'du' gecombineerd waren de frequentst gebruikte werkwoorden zijn, tegenover 61% in de dertiende eeuw. Hieruit blijkt dat de frequentst gebruikte werkwoorden in de 16^e eeuw relatief vaker gebruikt werden in combinatie met 'du'; de resterende werkwoorden worden relatief minder gebruikt in combinatie met 'du': de frequentst gebruikte werkwoorden blijven dus vaker gebruikt worden met 'du' dan de overige werkwoorden.

2.2.1.5 Dialecten in verhouding tot inflectionele economie

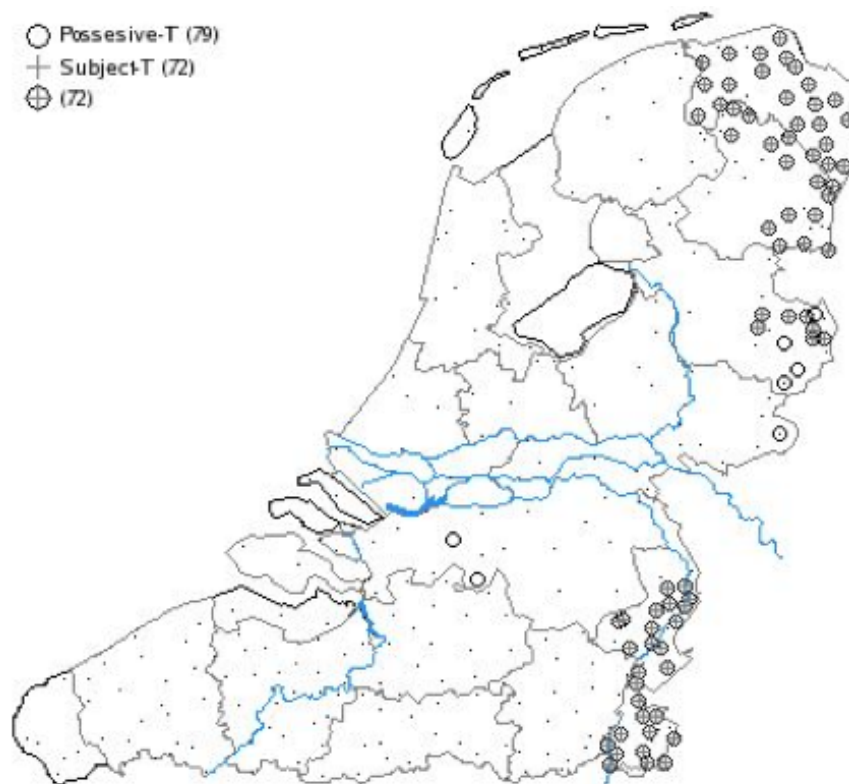
Aalberse sluit af met een blik op de synchrone variatie in de Nederlandse dialecten. De twee factoren die zorgen voor een verandering in het inflectionele systeem zijn: de druk die wordt uitgeoefend op het inflectionele systeem en de mogelijkheid tot het ontstaan van een econischer inflectioneel systeem. Alleen als deze beide factoren aanwezig zijn, verandert het systeem. Aalberse noemt deze factoren 'deflection', namelijk de druk die op het systeem komt te liggen, en 'economy'. Aan de hand van deze factoren voor de vervanging van de tweede persoon enkelvoud naar de tweede persoon meervoud, legt Aalberse de verschillen binnen het Nederlandse taalgebied uit. Aalberse stelt hierbij eerst de vier mogelijke variaties vast en geeft van elke variatie een voorbeeld. Deze variaties noemt ze taalgroepen en in de tabel hieronder staat per taalgroep aangegeven wat de kenmerken van die taalgroep zijn. Hierbij geeft ze ook aan of de oorspronkelijke vorm van de tweede persoon enkelvoud is behouden is of niet. Dit duidt ze aan met 'T-behoud', aangezien de vorm van de tweede persoon enkelvoud in de Indo-europese talen oorspronkelijk met een 't' begon (zoals in het Oudnederlands nog het geval was met 'thu').

Taalgroepen	Kenmerken	Voorbeeldtaal	T-behoud
I	+deflection -economy	Zweeds	T behouden
II	-deflection -economy	Italiaans	T behouden
III	-deflection +economy	Duits	T behouden
IV	+deflection +economy	Engels	T verloren

Tabel 6: de vier mogelijkheden behorende bij de kenmerken 'deflection' en 'economy' (Aalberse 2009: 151)

Aalberse wil aan de hand van deze kenmerken een verklaring geven voor de variëteiten van het Nederlands waarin (een vorm van) 'du' doorleeft. Hierbij wordt verwacht dat in de Duits-Nederlandse grensstreek (een vorm van) 'du' is blijven bestaan, omdat de talen die hier gesproken worden op het Duits lijken en daarom de kenmerken van taalgroep III zullen hebben, namelijk '-deflection' en '+economy'. In afbeelding 1 staat aangegeven in welke variëteiten (vormen van) 'du' bestaan. Hieruit blijkt dat er twee variëteiten zijn die een bezittelijke vorm van 'du' hebben die buiten het grensgebied vallen, namelijk het dialect van Breda en dat van Baarle-Nassau. Het is mogelijk dat deze bezittelijke vorm van 'du' in meer variëteiten voorkomt, daar er niet naar gevraagd is in de enquêtes die afgenomen zijn in de meetpunten nabij

Breda en Baarle-Nassau. Er is vanuit Aalberse's analyse geen bezwaar op het blijven bestaan van de bezittelijke vorm van 'du', aangezien deze niet gecombineerd wordt met een (oneconomische) werkwoordsuitgang, maar losstaat van het werkwoord.

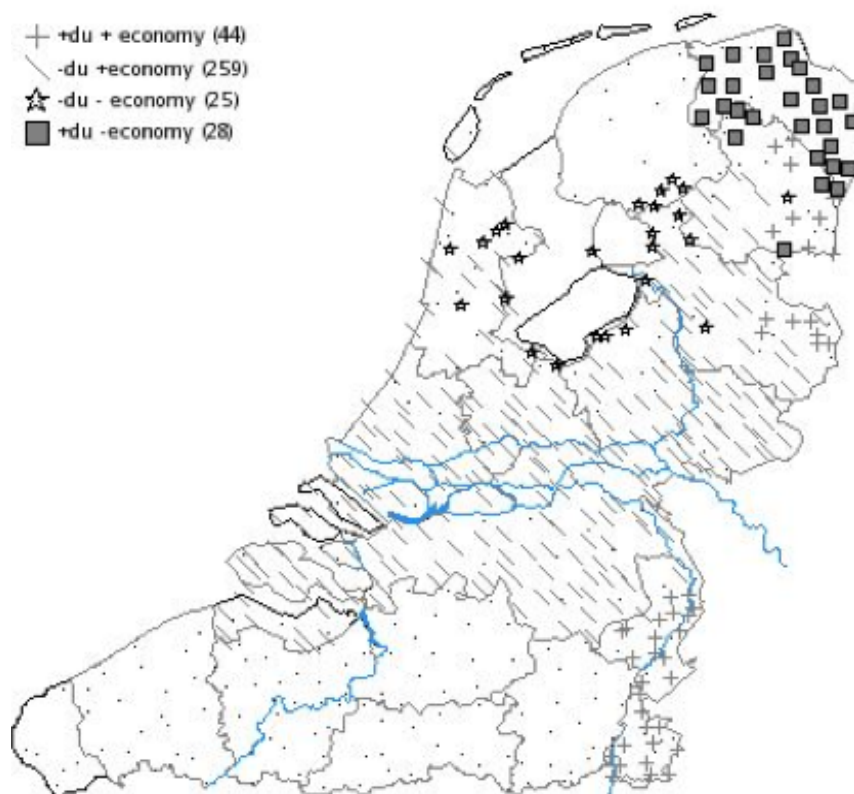
Afbeelding 1: het voorkomen van 'du' in de variëteiten van het Nederlands (Aalberse 2009: 162)

Aalberse stelt per variëteit vast of het economischer is om de tweede persoon enkelvoud door de tweede persoon meervoud te vervangen. Haar bevindingen zijn terug te vinden in de afbeelding 2. Ik zal hieruit niet alles grondig beschrijven, maar wel een voorbeeld geven. De variëteiten in Groningen kenden een ander inflectieel systeem in de Middeleeuwen dan het systeem zoals dat in tabel 5 staat. In de Groningse talen kende het werkwoord bij de tweede persoon meervoud de uitgang '-en' in plaats van '-t'. Als je in deze talen de tweede persoon enkelvoud zou vervangen door de tweede persoon meervoud zou dit geen economisch profijt opleveren, omdat dan ook de uitgang bij de tweede persoon enkelvoud '-en' zou zijn. De Groningse talen hebben hierom het kenmerk '-economy'. Volgens Aalberse is er in deze variëteiten wel sprake van 'deflection', net zoals in grote delen van het Nederlandse taalgebied. Hierdoor behoren deze dialecten tot taalgroep I

In afbeelding 2 komt iets vreemds voor. De combinatie van '-du' en '-economy' (ster in de afbeelding) zou volgens tabel 6 niet voor moeten komen. Aalberse verklaart dit door aan te geven dat de variëteiten in Noord-Holland, die onder het West-Fries vallen, een mengeling zijn van de Friese syntaxis met het Hollandse lexicon; door deze mengeling is in deze dialecten het Hollandse 'jij' overgenomen, dat al zeer gelek op het (West-)Friese 'ji' of 'jij' dat gebruikt werd voor de tweede persoon meervoud. De andere variëteiten waar de combinatie '-economy' en '-du' voorkomt lagen allemaal aan of nabij de voormalige Zuiderzee. Aalberse geeft hiervoor een soortgelijke verklaring als voor de West-Friese variëteiten: door

intensief contact met Amsterdam en Holland is het Hollandse 'jij' in deze talen gekomen.

De variëteiten in Limburg en het oosten van Overijssel behoren, zoals verwacht, tot taalgroep III, in deze variëteiten zorgt deflectie via pronomina wel voor een economischer inflectioneel systeem, maar is er geen druk op dat systeem, waardoor ze net als het Duits het kenmerk '-deflection' bij zich dragen..

Afbeelding 2: Voorkomen van 'du' i.c.m. 'economy' in de huidige variëteiten van het Nederlands (Aalberse 2009: 156)

2.2.2 Postma (2011)

Postma's artikel is op veel manieren een reactie op Aalberse (2009). Postma deelt het standpunt van Aalberse (2009) dat het verdwijnen van 'du' te maken heeft met de opkomst van de beleefdheidsvorm 'ghi', maar ziet evenals Aalberse hierin geen uitputtende verklaring. Postma's grootste kritiek op Aalberse (2009) zit in de analyses van de taalvariëteiten van het Nederlands, die Aalberse volgens hem niet voldoende verklaart, dit zal in 2.2.3 verder besproken worden.

De conclusies die Aalberse (2009) trekt worden tot op zekere hoogte overgenomen door Postma: ook Postma gaat ervan uit dat omwille van beleefdheid de tweede persoon meervoud is opgekomen als tweede persoon enkelvoud; de eerste stap in het verdringen van 'du'. Ook de conclusie dat de onderwerpsvorm van 'du' gecombineerd met een werkwoord eerder verdween dan andere vormen van 'du', zoals het lijdend voorwerp en het bijbehorende bezittelijk voornaamwoord neemt Postma (2011) als uitgangspunt voor zijn eigen onderzoek.

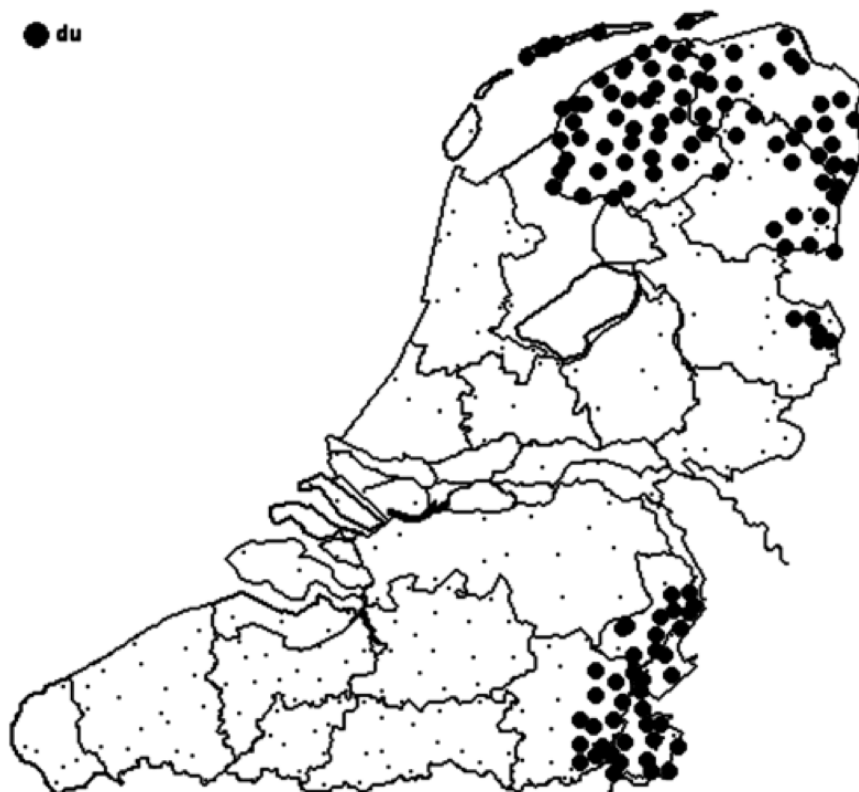
De hypothese van Aalberse dat deflectie plaatsvindt via het wegvallen van pronomina en de daarmee samenhangende inflectionele economie is volgens Postma (2011) echter niet de reden van het verdwijnen van 'du'. Postma neemt een ander uitgangspunt voor zijn onderzoek naar het verdwijnen van 'du' dan Aalberse. Hij vertrekt vanuit de Nederlandse dialecten en dan met name het verschil tussen de

dialecten waarin 'du' voorkomt en de dialecten waarin 'du' niet voorkomt. De dialecten met 'du' hebben volgens Postma een andere zinsstructuur dan de dialecten zonder 'du'. Een ander verschil tussen deze dialecten is of ze wel of niet een zogenoemd dubbel werkwoordspaaradigma hebben. Ik zal dit in 2.2.2.1 bespreken. Vervolgens komt de relatie tussen een dergelijk dubbel werkwoordspaaradigma en het voortbestaan van 'du' aan de orde. Tot slot geef ik de taalkundige verklaring voor het verdwijnen van 'du' die door Postma (2011) gegeven wordt.

2.2.2.1 Dubbel werkwoordspaaradigma

Het verdwijnen van 'du' heeft te maken met het ontstaan van een dubbel werkwoordspaaradigma in de variëteiten van het Nederlands. Een dubbel werkwoordspaaradigma houdt in dat er in een taalsysteem twee verschillende werkwoordsuitgangen bij hetzelfde pronomen bestaan: één in de rechte volgorde (standaardvolgorde) en een andere in geïnverteerde zinnen. Een voorbeeld hiervan is de uitgang bij de tweede persoon enkelvoud in het Standaardnederlands: 'jij loopt' tegenover 'loop jij'. In de rechte volgorde is de werkwoordsuitgang '-t', in de geïnverteerde volgorde is er een geen uitgang of een onzichtbare uitgang, dus: '-Ø'. In de variëteiten waarin nog een vorm van 'du' voorkomt, komt geen dubbel werkwoordspaaradigma voor, zoals hieronder aangegeven staat aan de hand van een Fries voorbeeld. Uit dit voorbeeld blijkt dat onafhankelijk van de zinsvolgorde (recht of geïnverteerd) de vorm van het werkwoord bij de tweede persoon enkelvoud gelijk blijft, in dit geval 'giest'. In afbeelding 3 staat voor het Nederlandse taalgebied aangegeven waar 'du' voorkomt.

- (15) a. (Dou/*ou/*Ø) giest der hinne ('Je gaat daarheen')
 b. Dan giest (Ø/-ou) der hinne ('Dan ga je daarheen')

Afbeelding 3: Het voorkomen van een vorm van 'du' in het Nederlandse taalgebied (vgl. afb. 1) (Postma 2011: 60)

Bij variëteiten waar geen vorm van 'du' meer voorkomt is daarentegen wel de mogelijkheid tot een dubbel werkwoordsparadigma, zoals onderstaand Amsterdams voorbeeld laat zien, waar er twee uitspellingen van het werkwoord voorkomen. In afbeelding 4 staat voor het Nederlandse taalgebied aangegeven waar een dubbel werkwoordsparadigma voorkomt.

- (16) a. Wij doen dat ('Wij doen dat')
 b. Dat doene we ('Dat doen we')

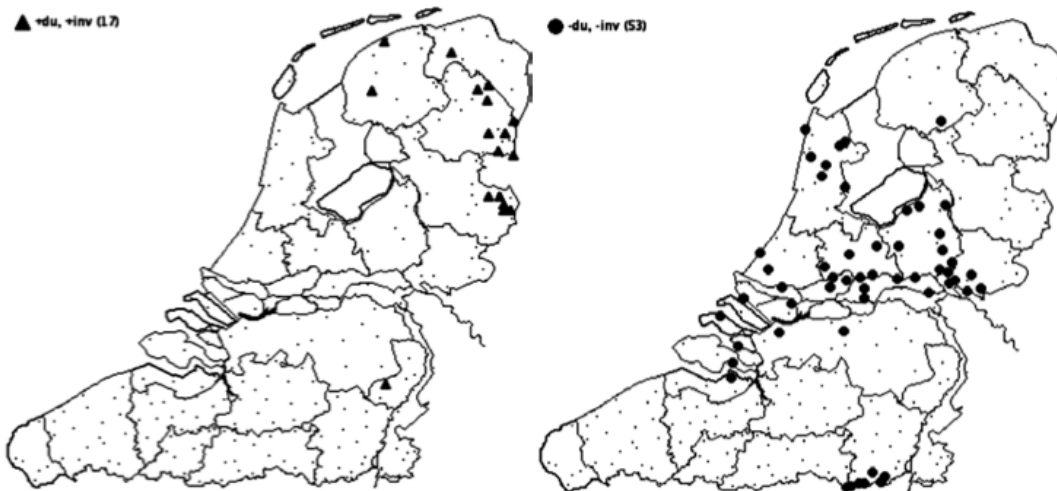
Afbeelding 4: Het voorkomen van een dubbel werkwoordsparadigma in het Nederlandse taalgebied (Postma 2011: 63)

2.2.2.2 'Du' in verhouding tot het dubbel werkwoordsparadigma

Postma ziet in de variëteiten in het Nederlandse taalgebied een tegenstelling: er zijn dialecten die nog een vorm van 'du' kennen en er zijn dialecten met een dubbel werkwoordsparadigma. Postma laat in de afbeeldingen 3 en 4 zien hoe deze twee kenmerken over het Nederlandse taalgebied verspreid zijn. Om de tegenstelling tussen de kenmerken kenbaar te maken, heeft Postma in afbeelding 5 aangegeven in welke variëteiten zowel 'du' voorkomt en een dubbel werkwoordsparadigma bestaat en in welke variëteiten 'du' niet voorkomt en geen dubbel werkwoordsparadigma bestaat. In afbeelding 5 zijn voorbeelden terug te vinden van én én en van geen van beide kenmerken. Het voorkomen van zowel 'du' als een dubbel werkwoordsparadigma zoals in de linkerkaart aangegeven zou eigenlijk niet kunnen voorkomen, maar dit heeft te maken met de status van 'du' in deze dialecten. Zo merkt de GTRP⁷ op: 'Ootmarsums is volgens de informant [i] maar zijn vrouw gebruikt [du] vandaar dat hij de [du]-vorm er desgevraagd (bij noemt).' De variëteiten die in de linkerkaart van afbeelding 5 worden aangestipt, zouden een dubbel werkwoordsparadigma kunnen missen in verband met t-deletie, waardoor er geen

⁷ Database van het Goeman-Taeldam-Van Reenen-project, waaruit Postma dialectgegevens gebruikt

zichtbaar onderscheid is tussen de werkwoordsvormen in 'jij loop' en in 'loop jij', terwijl er onderliggend wel een verschil is. Een ander argument is dat er in een variëteit waarin geen 'du' voorkomt de mogelijkheid is voor een dubbel werkwoordspaarparadigma, maar dat dit niet noodzakelijkerwijs hoeft te bestaan.

Afbeelding 5: Het voorkomen van de combinaties +du & +inversie en -du & -inversie (Postma 2011: 64)

Terugkomend op het dubbel werkwoordspaarparadigma, dit verschijnsel komt alleen voor bij de tweede persoon enkelvoud, de eerste persoon meervoud en de tweede persoon meervoud.⁸ De verklaring voor het dubbel werkwoordspaarparadigma is volgens Postma te vinden in de syntaxis. Zwart (1993) laat zien dat het verschil tussen de twee vormen zit in de positie van het werkwoord. Zwart verklaart V2 als samenspel van twee projecties, namelijk de CP en de IP. Zowel in de CP, als in de IP bestaat verb second (V2) volgens Zwart. De CP representeert de meer discourse-gerichte zinnen, zoals vragen, topicalisaties, focus enzovoorts, terwijl alleen de IP wordt gebruikt in gewone, stellende zinnen.

- (17) a. [IP Je loopt op straat t] (V2 in IP)
 b. [CP Daarom loop [IP je t op straat t]] (V2 in CP)

Uit (17) (Postma 2011:69) blijkt dat een zin in de rechte volgorde bestaat uit een IP en een zin in de geïnverteerde volgorde uit een CP. Het werkwoord is in (17a) staat in C, terwijl het in (17b) in I staat. Dit verklaart volgens Zwart het verschil in uitspelling, omdat die volgens hem afhankelijk is van de positie waarin het werkwoord zich bevindt. Als het werkwoord zoals in (17a) in C staat, wordt de werkwoordsuitgang die al in C stond aan het werkwoord gekoppeld, als het zoals (17b) in I staat wordt de uitgang die al in I stond aan het werkwoord gekoppeld. In het Nederlands zijn deze uitgangen '-t' (in C) en '-Ø' (in I). Het onderwerp staat altijd in SpecCP. Zwart neemt aan dat deze structuur voor alle variëteiten van het

⁸ Wat hierbij opvalt is dat deze alledrie een lezing toestaan met de betekenis van de tweede persoon erin. Voor de tweede persoon enkelvoud en meervoud ligt dit voor de hand, voor de eerste persoon meervoud wat minder. De eerste persoon meervoud kan betekenen 'ik en jij/jullie' (1+2) of 'ik en hij/zij(ev)/zij(mv)' (1+3). In de eerste lezing zit in de betekenis ook de tweede persoon, namelijk de 'jij' of 'jullie', waar die in de tweede lezing ontbreekt. Een kleinschalig onderzoek naar het Amsterdams, een dialect waarin een dubbel werkwoordspaarparadigma bestaat bij de tweede persoon meervoud lijkt erop te wijzen dat 'we' in een zin als (2)b ('Dat doene we') enkel de betekenis 'ik en jij/jullie' (1+2) kan hebben. Dit houdt in dat een dubbel werkwoordspaarparadigma alleen voorkomt bij pronomina die (deels) de betekenis van de tweede persoon hebben. Opvallend hierbij is dat het verdwenen pronomina 'du' tevens de betekenis van de tweede persoon heeft.

Nederlands geldt en ook voor het Limburgs, Fries en Duits, waar in zijn ogen toevalligerwijs geen dubbel werkwoordparadigma bestaat, maar dit is volgens Postma niet het geval: de Limburgse en Friese talen laten systematisch géén dubbel paradigma zien, terwijl de overige Nederlandse dialecten juist wél systematisch een dubbel paradigma laten zien (vgl. afbeelding 5). Dit is volgens Postma geen toeval.

De variëteiten van het Nederlands waarin nog wel een vorm van ‘du’ voorkomt kent in plaats van twee verschillende uitspellingen van het werkwoord, juist twee verschillende uitspellingen van het subjectspronomen, net als bij het dubbel werkwoordparadigma afhankelijk van de zinsvolgorde. Dit bleek al eerder uit de Friese voorbeeldzin:

- (18) a. (Dou/*ou/*Ø) giest der hinne ('Je gaat daarheen')
 b. Dan giest (*dou/Ø/-ou) der hinne ('Dan ga je daarheen')

Waar in de rechte volgorde alleen ‘dou’ gebruikt kan worden, is in de inversiezin enkel ‘Ø’ of ‘-ou’ mogelijk. De verklaring voor deze twee verschillende uitspellingen van het pronomen ligt weer aan de plaats die het inneemt in de zinsstructuur volgens Postma. Deze variëteiten hebben volgens Postma een andere zinsstructuur dan zoals die door Zwart (1993) is voorgesteld. De variëteiten met twee uitspellingen van het subjectspronomen hebben de zinsstructuur zoals die door Den Besten (1983) is voorgesteld. Volgens Den Besten (1983) staat het werkwoord altijd in C, terwijl het onderwerp (in dit geval het subjectspronomen) van plaats wisselt, afhankelijk van de zinsvolgorde.

- (19) a. [_{CP} Dou giest [_{IP} der hinne t]]
 b. [_{CP} Dan giest [_{IP} -ou/ Ø der hinne t]]

Uit (19) blijkt dat het pronomen in de rechte volgorde in de SpecCP staat en in de geïnverteerde volgorde in de SpecIP, dit verschil gaat, volgens Postma, gepaard met een andere uitspelling van het pronomen.

2.2.2.3 Taalkundige verklaring voor de twee structuren

Nu rest de vraag hoe het zo kan zijn dat er binnen het Nederlandse taalgebied twee soorten talen kunnen bestaan. De ene groep, met het dubbele werkwoordparadigma, bestaat uit Zwart-talen, terwijl de andere groep, met verschillende uitspellingen van het pronomen, bestaat uit Den Besten-talen. Volgens Postma was de plaatsing van het pronomen en van het werkwoord vrij in het eerste stadium van het Germaans, dit kon respectievelijk in SpecCP of SpecIP en in C of I. De vrije woordvolgorde werd ingebonden door het ontstaan door enclise en veranderingen die samenhangen met verb second (V2). Hierdoor ontstaat de structuur zoals door Den Besten geschetst, met het hoofdwerkwoord op zijn vaste plaats in C en het onderwerp (pronomen) dat of in SpecCP staat of in SpecIP en afhankelijk van de plaats een andere uitspelling krijgt, dit noemt Postma stadium 2. Vanuit dit stadium werd door sommige dialecten de verandering ingezet naar een Zwart-taal, een complexe overgang. Tijdens deze overgang van een Den Besten-taal naar een Zwart-taal is er een tussenstadium, waarin de zinnen zowel te analyseren zijn als een Den Besten-taal, als als een Zwart-taal. De uitspelling van ‘du’ in SpecIP (du₂) wordt (deels) geherinterpreteerd als de werkwoordsuitgang. In afbeelding 6 staat dit schematisch weergegeven.

Afbeelding 6: De overgang van een Den Besten-taal naar een Zwart-taal

Een voorbeeld van de overgang van een Den Besten-taal naar een Zwart-taal is de situatie in het zuiden van het Nederlandse taalgebied. Postma beweert dat er in stadium 2, toen de dialecten in het zuiden van het Nederlandse taalgebied nog de structuur hadden, zoals die geschetst is door Den Besten, twee verschillende uitspellingen van het subjectspronomen bestonden. De uitspelling van het subjectspronomen in SpecIP was in deze dialecten 'dig'. In stadium 2 leidt dit door de oppervlaktevorm '[V]-s(t) dig', namelijk het werkwoord '[V]' met de bijbehorende werkwoordsuitgang '-s(t)' en het subjectpronomen 'dig'. Het pronomen 'dig' hechtte zich volgens Postma in deze dialecten aan het werkwoord waardoor de oppervlaktevorm '[V]-s-dig' en later zelfs '[V]-dig' werd. Deze laatste vorm '[V]-dig' kon in het tussenstadium geïnterpreteerd worden als subjectpronomen, wat het in essentie ook is, maar het kan ook geïnterpreteerd worden als persoonsvorm '[V]-d' met een nieuw pronomen 'ig'. In deze laatste interpretatie staat 'ig' in SpecIP. Er ontstaat bij deze interpretatie een nieuwe werkwoordsuitgang (namelijk '[V]-d') en een nieuw pronomen (namelijk 'ig'). Noordelijker werd in een soortgelijke situatie 'ii' of 'ij' als nieuw pronomen geïnterpreteerd, de voorganger van 'jij'. Hoe 'ig' naar 'ghi' of 'gij' is veranderd, komt niet naar voren in Postma (2011), hierover zegt hij:

'Als we regio 1 (Duitsland) in de beschouwing betrekken, dan blijkt het enclitische nominatief pronomen 'dich' in regio 2 (Nederlands-Limburg) gelijk aan het accusativische pronomen in regio 1. Dit wijst erop dat het accusatiefcasus-morfeem [iX] een andere status heeft gekregen, in sommige dialecten, bij. Maasbrachts, als emfatisch element, d.w.z. [+FOC] (Ben Hermans, p.c.). Dit emfatisch element is vervolgens geheranalyseerd als een emfatisch pronomen. Daarbij zal het reeds bestaande 'meervoudige' pronomen ghi ongetwijfeld behulpzaam zijn geweest. Merk op dat het pronomen 'ghi' soms optioneel is.' (Postma 2011:73-74)

Postma beweert dat het mogelijk is om bij de nieuwe werkwoordsuitgang het pronomen weg te laten; er is volgens Postma sprake van pro-drop.

Postma koppelt aan zijn theorie over de twee verschillende taalstructuren binnen het Nederlandse taalgebied het Extended Projection Principle (EPP). Hij stelt vast dat 'du' het kenmerk +EPP bij zich draagt, terwijl de andere uitspelling van 'du' en de vormen 'gij' en 'jij' het kenmerk -EPP hebben. Bij +EPP is er sprake van

verplaatsing: het subjectpronomen moet verplaatsen naar SpecCP, de plek waar het kenmerk [+2] staat, terwijl subjectpronomena met het kenmerk -EPP niet hoeven te verplaatsen naar SpecCP om het kenmerk [+2] te verkrijgen: bij deze pronomena is er sprake van werking op afstand. Het subjectpronomen 'du' past niet in Zwart-talen, omdat 'du' eerst naar SpecIP zou moeten om nominatief te krijgen, om daarna naar SpecCP te gaan om het kenmerk [+2] te verkrijgen. Aangezien het werkwoord in deze talen van I naar C is verplaatst, treedt er een schending op van het C-I-spoor. Een zin als 'du [V]-st' past volgens Postma niet in een Zwart-taal, omdat het werkwoord van I naar C is verplaatst en 'du' eerst naar SpecIP is gegaan om nominatief te verkrijgen en daarna naar SpecCP moet verplaatsen om het [+2]-kenmerk te verkrijgen. Bij 'jij' of 'gij' blijft het werkwoord in I staan en kan het subjectpronomen in SpecIP blijven staan, omdat het niet naar SpecCP hoeft te verplaatsen om het kenmerk [+2] te verkrijgen. In Zwart-talen is er geen ruimte voor een subjectpronomen met het kenmerk +EPP en volgens Postma is dit de reden dat 'du' verdwenen is in het Nederlands en de dialecten die een Zwart-taalstructuur hebben. In de variëteiten met een Den Besten-taalstructuur verwerft 'du' de nominatief VP-intern en kan het rechtstreeks, zonder eerst naar SpecIP te verplaatsen, naar SpecCP verplaatsen. Er is in deze variëteiten een andere uitspelling van het subjectpronomen nodig, aangezien het subjectpronomen in de geïnverteerde volgorde niet naar SpecCP kan verplaatsen om het kenmerk [+2] te verkrijgen; deze andere uitspelling van het pronomen draagt dan ook het kenmerk -EPP bij zich.

2.2.3 Vergelijking Aalberse (2009) en Postma (2011)

Het grote verschil tussen Aalberse (2009) en Postma (2011) is de invalshoek waar vanuit ze de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud bekijken. Waar Aalberse (2009) zich concentreert op het Standaardnederlands (SN) en vanuit de analyse voor het SN oplossingen probeert te zoeken voor de twee mogelijke uitspellingen van het werkwoord ('je hoort' en 'hoor je'), bekijkt Postma (2011) het probleem met als uitgangspunt het verschil in de uitspellingen van het werkwoord ('je hoort' en 'hoor je') en vanuit de variaties van het Nederlands. Het SN is in zijn analyse slechts een van de variëteiten van het Nederlands.

De conclusies van beide analyses verschillen van elkaar. Aalberse (2009) geeft als verklaring voor het verdwijnen van 'du' en de opkomst van 'ghi' de economiehypothese. De uitgang '-s' die bij 'du' hoort, is in het inflectionele systeem (zie tabellen 4 & 5, p. 12 & 13) oneconomisch. Economischer is het als de tweede en derde persoon enkelvoud beide de uitgang '-t' hebben en alle meervoudsvormen de uitgang '-en'. Het meervoudige 'ghi' dat als beleefdheidsvorm in het enkelvoud gebruikt werd, had de uitgang '-t', dezelfde uitgang als de derde persoon enkelvoud. Vanwege het economischere karakter van de uitgang die bij 'ghi' hoort, werd 'ghi' verkozen boven 'du', die met zijn uitgang '-s' of '-st' oneconomisch was. Hierdoor is 'du' langzamerhand verdwenen en heeft 'ghi' 'du' vervangen. Postma zoekt de oorzaak juist bij het pronomen 'du' zelf, dat in sommige variëteiten van het Nederlands niet kan worden gebruikt, vanwege de zinsstructuur van die variëteiten. Postma deelt de Nederlandse talen op in twee groepen, namelijk Den Besten-talen en Zwart-talen. In Den Besten-talen wordt 'du' gebruikt en bestaan er twee uitspellingen van het subjectpronomen; in Zwart-talen is 'du' vervangen door 'ghi' en later door vormen als 'gij' en 'jij' en bestaan er twee uitspellingen van het werkwoord (zie afbeeldingen 3 & 4, p. 19 & 20). Deze verschillen verklaart Postma door aan te nemen dat er in Den Besten-talen twee plekken zijn voor het subjectpronomen en slechts één voor het werkwoord en in Zwart-talen juist twee voor het werkwoord en één voor het subjectpronomen.

En zijn ook overeenkomsten tussen de analyses van Aalberse en Postma. Beide analyses geven aan dat het gebruik van het meervoudige 'ghi' als beleefdheidsvorm voor de tweede persoon enkelvoud geen uitputtende verklaring is voor de algehele verdwijning van 'du' in het Standaardnederlands en in een groot deel van de dialecten. Beide analyses nemen wel aan dat het een rol gespeeld heeft of gespeeld zou kunnen hebben in de vervanging van 'du' door 'ghi'. Beide onderzoekers zoeken voor het verschijnsel een taalinterne verklaring, in tegenstelling tot bijvoorbeeld De Vogelaer (2005) die socio-pragmatische verklaringen geeft, zoals Aalberse (2009:3) aangeeft.

Postma (2011) heeft op sommige onderdelen van Aalberse (2009) directe kritiek. Hij begrijpt niet waarom er wel deflectie optreedt (en dus een economischer inflectioneel systeem ontstaat) in het ene gedeelte van het taalgebied en niet in het andere gedeelte. Deze versimpeling van het inflectionele systeem hangt samen met intensief taalcontact volgens Aalberse, Postma ziet niet in waarom er in Limburg en het Noordoosten geen druk op het inflectionele systeem zou staan, maar wel in de kop van Noord-Holland en in Zeeland.

Postma noemt uitzonderingen, zoals het West-Fries, waar het inflectionele systeem verandert, zonder dat dit voor een economischer inflectioneel systeem zorgt. Verder bekritiseert hij het feit dat het Fries niet geanalyseerd wordt door Aalberse (2009). Hij mist tevens het onderscheid tussen de werkwoordsvormen in de rechte volgorde en die in de geïnverteerde volgorde. Postma legt in zijn analyse juist de nadruk op de variëteiten van het Nederlands en de verschillende werkwoordsvormen. De kritiek die Postma heeft op de verklaring die Aalberse geeft voor het verschil tussen de variëteiten van het Nederlands, aangaande het doorbestaan van 'du', lijkt onterecht. Postma geeft zelf geen enkele verklaring voor het verschil tussen de dialecten, hij geeft geen reden waarom de ene taalgroep uit Den Besten-talen bestaat en de andere uit Zwart-talen.

Aangezien Postma veel nadruk legt op de variëteiten van het Nederlands en op de twee verschillende uitspellingen van het werkwoord, zoals, in zijn ogen, ook het Brabants voorkomt, sluit zijn analyse beter op mijn onderzoek aan. Aalberse concentreert zich namelijk vooral op het SN en laat de twee verschillende uitspellingen van het werkwoord haast onbesproken. In Postma's artikel zijn er meerdere aannames en theorieën die ik kan controleren en gebruiken aan de hand van mijn gegevens. Het belangrijkste hierbij is de ontwikkeling van een Den Besten-taal naar een Zwart-taal (zie afbeelding 6, p. 22) die het Brabants volgens de theorie van Postma doorgemaakt heeft, deze hypothese kan ik aan de hand van de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud in het Brabants controleren. Hoewel Aalberse (2009) zich in mindere mate toelegt op de dialecten van het Nederlands dan Postma (2011) en daarmee minder aanknopingspunten geeft, zou haar analyse van het Standaardnederlands eventueel uitgebouwd kunnen worden voor het Brabants. In het volgende hoofdstuk zal ik beide analyses gebruiken als mogelijke basis voor de analyse van het Brabants, nadat ik de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud in het Brabants aan de hand van historische bronnen heb omschreven. Aan de hand van deze ontwikkeling kan ik onderzoeken of de analyses van Aalberse en Postma geschikt zijn en daar Postma (2011) de Brabantse ontwikkeling bespreekt, kan ik zijn analyse testen aan de hand van de gegevens.

3. Tweede persoon in het Brabants

In dit hoofdstuk zal ik de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud met het bijbehorende werkwoord in het Brabants schetsen, aan de hand van historische, primaire bronnen in paragraaf 3.1. In 3.2 volgt een vergelijking met het Nederlands (paragraaf 2.1) en de analyses van Aalberse en Postma (paragraaf 2.2) en zal ik aan de hand hiervan een basis vormen voor de analyse van het Brabants.

3.1 Ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud en bijbehorend werkwoord in het Brabants

In deze paragraaf zal ik eerst mijn onderzoeksgebied afbakenen in 3.1.1, daarna zal ik de onderzoeksmethode bespreken in 3.1.2, om met de schets van de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud in het Brabants te eindigen in 3.1.3. In deze schets behandel ik zowel de rechte als geïnverteerde volgorde, al zal de geïnverteerde volgorde, aangezien deze afwijkt van het Nederlands en vanwege de nog onverklaarde structuur, centraal staan.

3.1.1 Afbakening Brabants

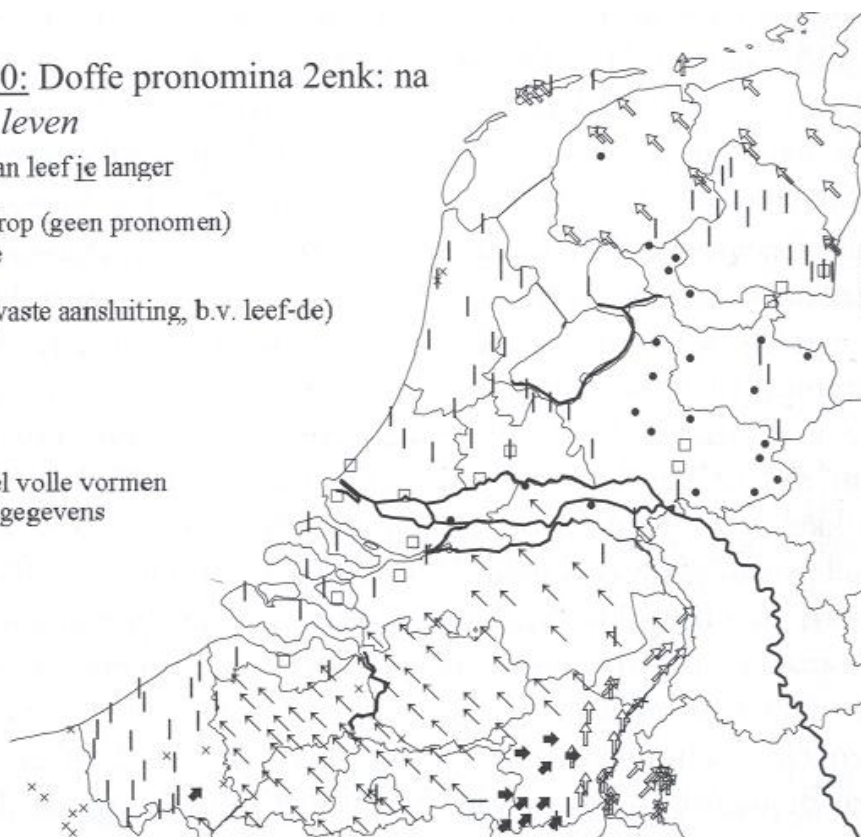
Waar over 'Brabant' gesproken wordt, bedoelt men meestal het hertogdom Brabant, zoals dat tot 1795 bestaan heeft. Dit voormalige hertogdom bestaat nu uit de provincies Noord-Brabant (Nederland), Antwerpen (Vlaanderen), Vlaams-Brabant (Vlaanderen) en Waals-Brabant (Wallonië).

In dit onderzoek beperk ik mij tot de provincies Noord-Brabant, Antwerpen en Vlaams-Brabant. In deze provincies bestaat de huidige constructie '[V]-de', zoals blijkt uit de onderstaande kaart uit De Vogelaer (2008), op enkele grensgebieden na.

Kaart 10: Doffe pronomina 2enk: na *leven*

b.v. ..., dan leef **je** langer

- ◇ : pro-drop (geen pronomen)
- ↑ : (st)de
- ◇ : (s)e
- ↘ : -de (vaste aansluiting, b.v. leef-de)
- | : je
- ↗ : dje
- ➔ : der
- : ge
- : ie
- : enkel volle vormen
- × : geen gegevens

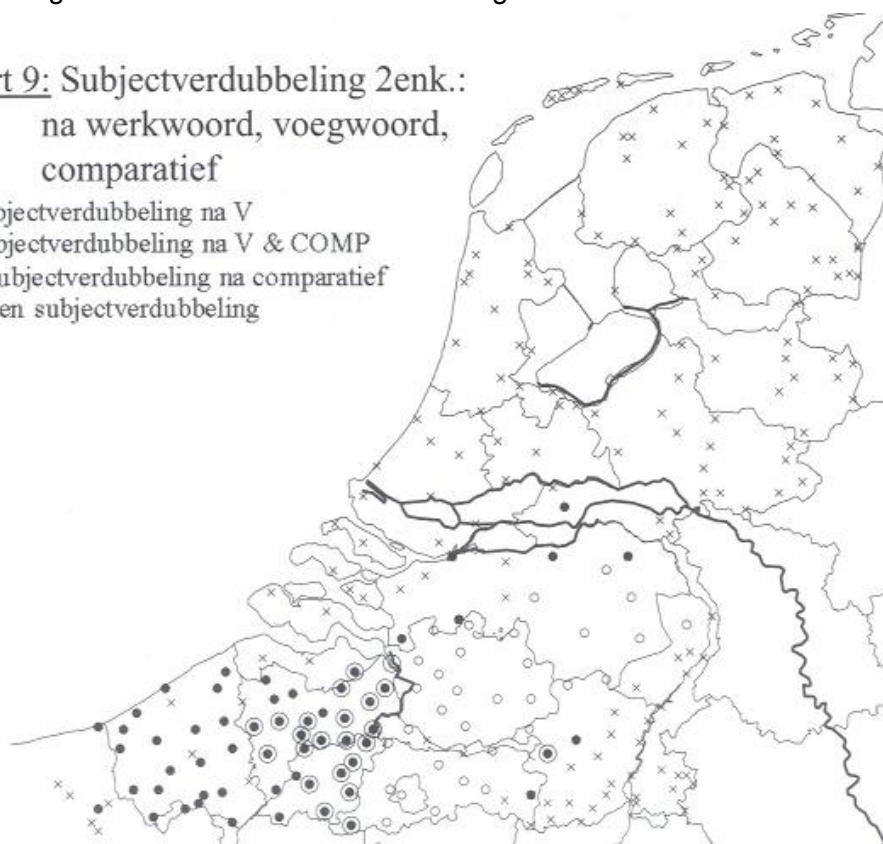

Afbeelding 7: vorming van de tweede persoon enkelvoud in inversiezinnen in het Nederlandse taalgebied (De Vogelaer 2008:173)

De Vogelaer (2008) baseert zijn kaarten op Barbiers et al. (2005): de *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (SAND). Een andere kaart uit De Vogelaer (2008) toont aan waar er sprake is van de constructie '[V]-de gij', deze kaart is opgenomen als afbeelding 8. Deze constructie beslaat ongeveer hetzelfde gebied als de constructie '[V]-de'. In dit Brabantse gebied is het, op enkele plaatsen na, onmogelijk om de constructie '[voegwoord]-de gij' te gebruiken, een duidelijk verschil met Oost- en West-Vlaanderen: in de variëteiten die in deze provincies voorkomen komt de constructie '[voegwoord]-de gij' wel structureel voor. Binnen Brabant lijkt de vorming van '[V]-de (gij)' over het algemeen gelijk. Een van de gebieden in Brabant die van de rest afwijkt, is het noordwesten van de provincie Noord-Brabant, een gebied dat tot het graafschap Holland behoorde. Hierdoor wijkt het dialect daar waarschijnlijk op verschillende punten af van de Brabantse dialecten. Ook in het westen van Vlaams-Brabant bestaat er een gebied dat de constructie '[V]-de' niet kent, ook dit gebied behoorde niet tot het Hertogdom Brabant.

**Kaart 9: Subjectverdubbeling 2enk.:
na werkwoord, voegwoord,
comparatief**

- : subjectverdubbeling na V
- : subjectverdubbeling na V & COMP
- : subjectverdubbeling na comparatief
- × : geen subjectverdubbeling

Afbeelding 8: het voorkomen van de vorm '-de (gij)' en soortgelijke vormen in het Nederlandse taalgebied (De Vogelaer 2008:252)

Deze twee randgebieden laat ik buiten beschouwing, evenals Waals-Brabant, omdat er over dit gebied in De Vogelaer (2008) en in Barbiers et al. (2005) geen gegevens vermeld staan, aangezien het Frans in deze provincie de voertaal is en niet het Nederlands of Brabants. In Oost-Vlaanderen bestaan de constructies '[V]-de' en '[V]-de gij' ook, maar ik heb dit gebied buiten beschouwing gelaten, omdat dit een andere dialectgroep is en ik me toeleg op het Brabants. In de dialecten van Oost-Vlaanderen is het bijvoorbeeld ook mogelijk om de volgende constructie te maken: '[comparatief]-de (gij)', bijvoorbeeld: 'ik ben even groot als-de gij'; deze constructie komt in geen Brabantse variëteit voor. Tussen Noord-Brabant en Antwerpen & Vlaams-Brabant bestaan verschillen, zo komen er in het Nederlandse deel van het Brabantse taalgebied alleen de constructies '[V]-de (gij)' en '[V]-de gullie' voor die afwijken van het Standaardnederlands, in het Belgische Brabant bestaan er ook soortgelijke

constructies voor de eerste persoon enkelvoud & meervoud en voor de derde persoon enkelvoud & meervoud. Toch heb ik ervoor gekozen om het gehele Brabantse taalgebied te bespreken, vanuit praktisch opzicht omdat er op deze manier een groter onderzoeksgebied is, waardoor het gemakkelijker is om bronnen te vinden, maar ook vanuit theoretisch opzicht om zo volledig mogelijk te zijn. Voorbeelden van hedendaags Brabants komen uit het Tilburgse dialect.

3.1.2 Methode

Ik heb verschillende primaire bronnen om de geschiedenis van de tweede persoon enkelvoud in het Brabantse taalgebied te schetsen.

Gebruikte bronnen

Voor de vroegste periode, van 1200 tot en met 1350, was er geen tekst te vinden die volledig uit het huidige Noord-Brabant komt; er is wel een tekst die bewerkt is in het huidige Noord-Brabant. De teksten die gebruikt zijn, komen uit het huidige Antwerpen en Vlaams-Brabant en uit het oosten van Holland (met een Noord-Brabantse bewerking). In deze teksten is het gebruik van de tweede persoon enkelvoud gelijk aan elkaar, waardoor het waarschijnlijk is dat het huidige Noord-Brabant hier niet van afwijkt. De volgende bronnen komen uit het corpus Gysseling en zijn door de Geïntegreerde Taalbank (GTB) en door het INL online gelokaliseerd en gedateerd in het Vroegmiddelnederlands Woordenboek op internet, hier volgt een opsomming: *Sente Lutgart*, handschrift Kopenhagen (omgeving Mechelen, 1265-1270), *Perchevael* (origineel omgeving Dordrecht, bewerking omgeving Breda, 1276-1300), *Sente Lutgart*, handschrift Amsterdam (omgeving Zoutleeuw, 1276-1300), *Sinte Kerstine* (omgeving Zoutleeuw, 1276-1300) en *Wisselau* (land van Aalst, 1291-1300). Hadewijch (nabij Brussel, overleden in 1248) vormt met haar omvangrijke oeuvre een voorloper op deze teksten. Ik maak gebruik van haar *Brieven*, gebundeld en geanalyseerd door Van Mierlo (1947) en *Visioenen*, tevens gebundeld en geanalyseerd door Van Mierlo (1924).

Voor de hierop volgende periode, 1350-1500, gebruik ik de volgende teksten van Jan van Ruusbroec (1293-1381, Brussel): het 'Proloogvers' uit *Vanden seven sloten* (1346) en de derde trap uit *Van seven trappen in den graed der gheesteliker minnen* (ca. 1360). Beide werken van Ruusbroec zijn opgenomen in het derde deel van *Werken*, door Reypens en Schurmans (1934) gebundeld. Hiernaast gebruik ik het gedicht *Wisen raet van Vrouwen* (1410) geschreven door Peter van Iersele (14^e eeuw, Eersel) en het uitvoerige *Spiegel der volcomenheit* (1466) van Hendrik Herp (1410-1478, Erp).

Voor de zestiende eeuw heb ik verschillende bronnen, waarvan het gros uit *Bloemlezing van Zestiende-eeuwse Taal* van Weijnen (1960). Deze bronnen zijn: *Hanneken Leckertant* (Antwerpen-Brussel, 1541), *Tspel van sinne van Bergen-op-Zoom* (Bergen op Zoom, 1562) en *Tpoëtelijck punt van Shertogenbosch* (Den Bosch, 1562). Een andere bron is '[CXXXII] Duer den slangen bedriegelyc onbesneden saet', een anoniem refrein uit Den Bosch, 1559, opgenomen in De Bruyne (1881).

Voor de zeventiende en achttiende eeuw zijn de bronnen schaars. Het verschil tussen spreek- en schrijftaal werd groter⁹; het lijkt erop dat de constructie '[V]-de (gij)' wordt vermeden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de teksten van Adrianus Poiters (1605, Oisterwijk - 1674, Mechelen). In *Het masker van de wereld afgetrocken* (1646) schakelt Poiters meerdere malen over naar de volkstaal, waarbij het gebruik van de tweede persoon enkelvoud afwijkt van de rest van de tekst. *Den Spiegel van Philagie* (1674), ook van Poiters, is minder gericht op het volk, maar kent een religieuze inslag. Dat de *Spiegel* minder volks is, komt ook naar voren in

⁹ zie ook De Vooys (1931): p. 129-132

het taalgebruik, Poirters gebruikt in dit werk enkel de constructie '[V]-t ghy' in inversiezinnen. Een andere bron die ik gebruik voor de zeventiende eeuw is *Zeventiende-eeuwse Taal* van Weijnen (1968), hieruit gebruik ik geen primaire teksten, maar ik zal hieruit gebruik maken van de schets van de zeventiende-eeuwse taal.

Teksten uit de tweede helft van de 19^e eeuw zijn niet schaars. Zo staat *Van de Schelde tot de Weischel. Deel 1: Frankrijk – Zuid-Nederland – Noord-Nederland* van Leopold en Leopold (1882) vol met voorbeelden van (laat) negentiende-eeuws Brabants. De teksten die hieruit gebruikt zijn, zijn: 'De katteduik' van P.H. de Vlam, 'Breeë wiele' van P.H. de Vlam, Begraoven. 'n Waor vertelselke' van W.J. Van Bommel Van Vloten, 'n Bezuuk bai ons ouwe baoker' van A. Melias, 'Gesprek tusschen twee schippers': schrijver onbekend, 'En now kunde mè gleuven aste ge wilt' door R. Jansen, 'Mooi truike' door J.M. van der Donck, 'Bai 't herdvuur', ondertekend met 'A.W.', 'Geldrup' door A.J.H. Simons, 'De heks in den braauwketel' & 'De Friesche sappeur', door J.J. De Vlam, 'Op de bruleft van Kiske en Annemie' & 'Wouter de geldwolf' door J.B. Appels, 'Een roestpraatie' door H. Broeders en 'Dartien bagge en mar twëllef tippels' door Aug. Sassen. Deze teksten komen uit verschillende, Noord-Brabantse plaatsen, namelijk: de baronie van Breda, 's Gravenmoer, Dongen, Ravenstein & Megen, De Meijerij (omgeving Den Bosch), Gemert, Helmond, Geldrop, Eindhoven, uit de Acht Zaligheden, Goirle, Hilvarenbeek en Helmond. Hiernaast bestaat er een vroegere bron. In *De Noord- en Zuid-Brabandsche faam: Tijdschrift voor den Beschaafden Stand*, met Van Stael Holstein als hoofdredacteur, waarvan het eerste (en tevens het laatste) nummer in 1829 uitkwam, is een tijdschrift dat gewijd is aan Brabant. In één van deze teksten wordt spreektaal gebruikt, dat wederom bijzonder verschilt van de schrijftaal, namelijk in 'Wat is Brabant' op pagina 1 tot en met 19.

Vanaf het einde van de negentiende eeuw is er geen verandering meer gekomen in het gebruik van de tweede persoon enkelvoud in het Brabants, zoals blijkt uit onderzoek naar verschillende teksten uit de twintigste en eenentwintigste eeuw, zoals de dictees Tilburgs die vanaf de jaren 90 jaarlijks afgenomen worden, met daarbij als goed voorbeeld het lustrumdictee uit 1998, geschreven door Steijns. Andere hedendaagse teksten in het Brabants komen van een fictief Tilburgs personage, dat in Tilburg verheven is tot cultfiguur, Ferry van de Zaande, die zijn teksten onder meer via Facebook met de wereld deelt. Ik gebruik de tekst 'Er zijn twee soorten mensen' geschreven door Van de Zaande op 29 april 2013.

	Bronnen
1200-1350	<i>Sente Lutgart</i> , handschrift Kopenhagen; <i>Perchevael</i> ; <i>Sente Lutgart</i> handschrift Amsterdam; <i>Sinte Kerstine</i> ; <i>Wisselau</i> ; en Hadewijch: <i>Brieven & Visioenen</i>
1350-1500	Jan van Ruusbroec: <i>Vanden seven sloten & Van seven trappen in den graed der gheesteleker minnen</i> ; <i>Wisen raet van Vrouwen</i> ; en <i>Spieghele volcomenheit</i>
1500-1600	<i>Van Nyevont</i> , <i>Loosheit ende Practike: Hoe sij Vrou Lortse verheffen</i> ; <i>Hanneken Leckertant</i> ; <i>Tspel van sinne van Bergen-op-Zoom</i> ; <i>Na: Tpoëtelijck punt van sHertogenbosch</i> ; en <i>Duer den slangen bedriegelyc onbesneden saet</i>
1600-1700	Poirters: <i>Het masker van de wereltd afgetrocken & Den Spieghele van Philagie</i> ; A.A. Weijnen: <i>Zeventiende-eeuwse taal</i>
1700-1800	-
1800-1900	'Wat is Brabant'; 'De katteduik'; 'Breeë wiele'; Begraoven. 'n Waor vertelselke'; 'n Bezuuk bai ons ouwe baoker'; 'Gesprek tusschen twee schippers'; 'En now kunde mè gleuven aste ge wilt'; 'Mooi truike'; 'Bai 't herdvuur'; 'Geldrup'; 'De heks in den braauwketel'; 'De Friesche sappeur'; 'Op de bruleft van Kiske en Annemie'; 'Wouter de geldwolf'; 'Een roestpraatie'; 'Dartien bagge en mar twëllef tippels'
1900-heden	'Lustrumdicteej Grōot Dikteej van de Tilburgse Taol 1998', 'Er zijn twee soorten mensen'

Tabel 7: opsomming van de gebruikte bronnen waarop de omschrijving van de ontwikkeling van de tweede persoon in het Brabants stoelt.

3.1.3 Ontwikkeling

Bij het omschrijven van de ontwikkeling van het pronomen voor de tweede persoon enkelvoud in het Brabants concentreer ik me vooral op inversiezinnen. Het is immers in deze zinnen dat het huidige verschijnsel 'loopde (gij)' optreedt, maar ook de ontwikkeling van de vorm van de tweede persoon in de rechte volgorde wordt onderzocht, om een goed beeld te vormen van de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud in het Brabants tegenover die ontwikkeling in het Nederlands.

Middelnederlands I (1200-1350)

In de dertiende eeuw is er geen verschil te vinden tussen de verschillende bronnen in het gebruik van de tweede persoon enkelvoud, alle bronnen geven 'du' als subjectpronomen van de tweede persoon enkelvoud, zoals bijvoorbeeld in het eerste visioen van de *Visioenen* van Hadewijch (13^e eeuw, 1:22):

- (20) Du salt den ghenen vinden die du ye ghesocht hebs
Je zal die gene vinden die je steeds gezocht hebt
'Je zal diegene vinden die je steeds gezocht hebt'

Wat verder nog opvalt is het gebruik van de tweede persoon meervoud als tweede persoon enkelvoud, zoals we dat bij Hadewijch (13^e eeuw, 2:17) aantreffen. In haar *Brieven* bespreekt Hadewijch God en spreekt ze een 'lieve kint' aan met het meervoudige 'ghi'. Van Mierlo (1947:11) geeft voor deze 'Eerste brief', maar ook voor veel andere brieven, aan dat deze gericht zijn aan een 'lieve kint'. Hadewijch noemt dit 'lieve kint' zelf in haar brieven. Deze aanspreekvorm 'ghi' voor de tweede persoon enkelvoud strookt met de bevindingen van Van der Horst (zie 2.1.1), namelijk dat 'ghi' in deze tijd gebruikt kon worden bij beleefde aanspreking, maar opvallend is het gebruik hiervan in inversiezinnen. Zo treffen we in haar eerste brief het volgende aan:

- (22) Besiet hoe hoghe minne es deen vor dander ende danckes hem met minnen,
Wildi dit besien hoe god dit (...)
Bekijk hoe hoge liefde is de-een voor de-ander en bedankt Hem met liefde,
Wilt-u dit bekijken hoe God dit
'Bekijk hoe hoge liefde leeft de een voor de ander en bedank Hem met liefde,
wilt u dit bekijken, hoe God dit (...)'

Hier treffen we een vorm aan, waaruit de huidige vorm misschien geëvolueerd is: 'wildi' met de betekenis 'wilt u' of 'willen jullie'. Zoals bekend ontstaat de tweede persoon enkelvoud uit de tweede persoon meervoud, waardoor 'wildi' een voorloper kan zijn van het huidige 'wilde (gij)'.

Middeleeuwen II (1350-1500)

In de veertiende en vijftiende eeuw heb ik geen vorm van 'du' meer terug kunnen vinden in mijn bronnen. In het *Proloogvers* van Van Ruusbroec (1346:81) zien we bijvoorbeeld:

- (23) Dit hebdi gheloeft ende ghesworen: (...), ghy syt vercoren
Dit heb-je beloofd en gezworen jij bent uitverkoren
'Dit heb je beloofd en gezworen: (...) jij bent uitverkoren'

In dit *Proloogvers* komen we nog vaker vormen als 'hebdi' voor, te weten: 'moechdi', 'ghevoeldi' en 'suldi'. In de rechte volgorde is het altijd: 'ghy + [V]-t', in de

geïnverteerde altijd: '[V]-di', waarbij [V] staat voor de stam van een werkwoord, onregelmatige werkwoorden daargelaten. Dit vinden we ook terug bij Van Iersele (1410:108&113) en Herp (1466:22v&5v):

- (24) a Ghi hebt ghehoert (...)
 'Jij hebt gehoord'
 b Here wildi iet?
 'Heer, wilt u iets?'
 c Ende ghi sult weten (...)
 'En jij zal weten'
 d Hierom suldi weten (...)
 'Hierom zal jij weten'

Zestiende eeuw

In de teksten uit de zestiende eeuw blijft 'ghy [V]-t' in de rechte volgorde en '[V]-dy' in de geïnverteerde volgorde bestaan. In de zestiende eeuw komt er echter ook een tweede vorm in inversiezinnen voor, namelijk '[V]-t ghy'. Dit blijkt bijvoorbeeld uit *Hanneken Leckertant* (Weijnen 1960:66):

- (25) Waer blijft gij Hanneken?
 'Waar blijf jij Hanneken?'

Alle zestiende-eeuwse teksten bij elkaar genomen, is de verhouding van '[V]-t ghy' tot '[V]-dy' in Brabantse inversiezinnen met de tweede persoon enkelvoud als volgt:

	[V]-dij	[V]-t ghij
<i>Van Nyeuvont, Loosheit ende Practike: Hoe sij Vrou Lortse verheffen</i>	5	0
<i>Hanneken Leckertant</i>	28	3
<i>Tspel van sinne van Bergen-op-Zoom</i>	28	4
<i>Na: Tpoëtelijck punt van sHertogenbosch</i>	4	3
<i>Duer den slangen bedriegelyc onbesneden saet</i>	1	0
Totaal	66	10

Tabel 8: de vorm van de persoonsvorm en de tweede persoon enkelvoud als onderwerp in geïnverteerde zinnen uit zestiende-eeuwse teksten uit Brabant

Zoals uit tabel 8 blijkt, komt de constructie '[V]-dij' vaker voor dan de constructie '[V]-t gij', de verhouding is 87:13.

In de zestiende eeuw komen tevens de eerste voorbeelden voor van '[V]-de ghij', al vinden we deze constructie niet terug in Brabantse teksten. Een van de voorbeelden komt uit *Die belegeringhe van Samariën* (Weijnen 1960:190) uit Hasselt (Belgisch-Limburg):

- (26) Morgen te desen tye sulde ghye (...)
 'Morgen om deze tijd zal jij'

Een ander voorbeeld komt uit een studie van gesproken taal te Aalst (Oost-Vlaanderen), daterend uit 1503 (Vanacker 1963:320):

- (27) Nu en gheefde ghyre niet toe
 'Nu geef jij daar niet [aan] toe'

Zeventiende eeuw

Het eerste voorbeeld van de constructie '[V]-de ghy' in het Brabants dateert uit de zeventiende eeuw, zoals bijvoorbeeld terug te vinden is in *Het masker van de wereldt afgetrocken* (Poirters 1646:13):

- (28) Wel! lachte ghy als ick dit vraegh?
'Wel! Lach jij als ik dit vraag?'

De gegevens in deze eeuw zijn niet gemakkelijk te ordenen, omdat er een groot onderscheid bestaat tussen schrijftaal en spreektaal in de zeventiende eeuw of tussen 'plat' taalgebruik en 'hoogwaardig' taalgebruik. Zo valt bij Poirters op dat hij in de stukken tekst waar hij uitspraken citeert of uitspraken verzint, heel anders taalgebruik bezigt dan in de lopende tekst. In de lopende tekst gebruikt Poirters altijd de constructie '[V]-t ghy'; in de stukken tekst waarin Poirters spreektaal wil tonen, gebruikt hij '[V]-dy' of '[V]-de ghy'. Dit onderscheid tussen schrijftaal en spreektaal wordt nog duidelijker wanneer je *Het Masker* vergelijkt met het minder volkse, vromere *Den Spieghel der Philagie*. In dit laatste werk gebruikt Poirters alleen de constructie '[V]-t ghy'. Waar in de zestiende eeuw de vormen '[V]-dy' en '[V]-t ghy' nog door elkaar heen gebruikt werden, lijkt er in de zeventiende eeuw een scheiding te hebben plaatsgevonden. De redacteurs Salsmans en Rombauts van *Het masker* bespreken het taalgebruik van Poirters en merken daarbij op:

'Het enclitische vnw. – (i)i in verbindingen als: segdy, hebdy, lighdy, gaede; soms de in de Brabantsche volkstaal gebruikelijke vorm met pleonastisch achtervoegsel: ghy: vraeghde gy dan noch? lachte ghy?' (Poirters 1646: p. XII-XIII)

Hierbij is het onduidelijk of de 'in de Brabantsche volkstaal gebruikelijke vorm' slaat op het taalgebruik uit 1935, het jaar waarin Salsmans en Rombauts een beknopte analyse gaven van *Het masker* of op het taalgebruik uit de tijd van Poirters.

In *Zeventiende-eeuwse Taal* schrijft A.A. Weijnen het volgende betreffende 'Persoonsvormen en Infiniete vormen':

'Frequent zijn bij de inversie de vormen waarbij de 't' van de uitgang met het personale versmolten is tot 'dy' of 'ty': 'begheerdy', 'blijfdy', 'naemdy', 'bloosdy', 'naecty', 'eischty'. Vondel kent het alleen in zijn oudere periode, Nauta 112, Helten 52, Veen 13, Vooy 51. Bredero spelt 'dy' soms afzonderlijk, Veen 3. voor het Zuid-Nederlands heeft men niet alleen deze vormen maar ook vormen op '-de gy', '-te gy' en '-de': 'gaede', 'lachte ghy', 'vraeghde ghy dan noch?' Salsmans XII, 'hede' = heb je, Sp. Br. 69, 'daar haddege', Sp. Br. 211.' (Weijnen 1968: p. 41)

Uit het bovenstaande blijkt dat de vormen eindigend op '-dy' of '-ty' niet ongebruikelijk waren in de zeventiende eeuw in teksten buiten Brabant. Het stuk dat gewijd is aan het Zuid-Nederlands wordt in de bronnen ondersteund door Poirters en door de *Spaanschen Brabander* van de Amsterdamse Bredero, waarin hij af en toe een Brabander aan het woord laat die uitingen doet waarin de vorm '[V]-de ghy' voorkomt..

Negentiende eeuw tot heden

Het gebruik van de tweede persoon enkelvoud in de negentiende eeuw is gelijk aan het hedendaagse gebruik. In de negentiende en twintigste eeuw zijn er vele voorbeelden te vinden van teksten die bewust in het dialect zijn geschreven. De schrijftaal en/of het Standaardnederlands domineren echter de ongemarkeerde,

neutrale teksten uit Brabant. Hierover schrijft Van Stael-Holstein in haar tijdschrift *De Noord- en Zuid-Brabandsche faam: Tijdschrift voor den Beschaafden Stand* het volgende:

'De een' wil, dat ik altijd wat nieuws vertel, (...) een vierde schreeuwt weer uit al zijn magt: is dat nu volgens Siegenbeek of Bilderdijk, waarom spreek je geen goed Hollandsch? (...) Met zulk volk ben ik, nu elf maanden lang op reis geweest, - en - bij mijne eer! als dit voor een Sanguinicus, zoo als ik ben, die gelooft dat zonder hem het gezelschap voor geen oortje vermaak heeft, geen tamptage, (nu zal ik eens Brabandsch praten, vitters!) is, dan ken ik het niet eens meer (...)' (Van Stael-Holstein 1829: p. 510-511)

Hieruit blijkt dat er commentaar is geleverd op het taalgebruik van Van Stael-Holstein of dat zij zich er tenminste tegen wilde verweren, maar ze doet het op zo'n manier waardoor het duidelijk wordt dat ze allerminst in het Brabants schreef, maar eerder in onverzorgd Nederlands. In de tekst 'Wat is Braband' (Van Stael-Holstein 1829:1-3) komen enkele arbeiders aan het woord, die driemaal een geïnverteerde zin uiten met daarin de tweede persoon enkelvoud als onderwerp:

- (29) a Troef boer! (tegen Jan) nou bendet kwijt
'Troefboer! (tegen Jan) nu ben je het kwijt'
b Dag Mester! wel jonge hoe makt het?
'Dag meester! Wel jongen, hoe maak je het?'
c Wel kom an Mester! dar most ons dan is wat van vertelle
'Wel komaan meester! Daar moet je ons dan eens wat van vertellen'

In de bovenstaande voorbeelden komt de vorm '[V]-de' voor, maar in alledrie de voorbeeldzinnen is er meer mee aan de hand. In (29a) zien we 'bendet' staan, dit is waarschijnlijk een samentrekking tussen 'bende' en 'het', zoals die in het hedendaagse Brabants ook nog voorkomt en die goed te vergelijken is met 'doetiet' ("doet 'ie 't"). In (29b) is mogelijk hetzelfde aan de hand, alleen staat het hier op een andere manier weergegeven. In plaats van 'maktet' staat hier 'makt het', wat volgens mij dezelfde samentrekking weergeeft als in (29a) alleen op een andere manier gespeld. Bij 'dar most ons' in (29c) valt de sjwa in 'moste' weg ten koste van de volle klinker die er op volgt. In alle overige teksten uit dit tijdschrift wordt er een constructie als '[V]-t gij' gevormd in inversiezinnen, zoals bijvoorbeeld in Van Stael-Holstein (1829:230&286):

- (30) a (...) blijft gij bij het oude en het zelfde
'blijf jij bij het oude en hetzelfde'
b maar eens zult gij 't weten
'maar eens zal jij het weten'

In de tekst 'En now kunde mè gleuven aste ge wilt' van R. Jansen (Leopold & Leopold 1882:338) zijn voorbeelden terug te vinden van de huidige constructie '-de (gij)':

- (31) 'Potstramme! dôr hedd' de mèster! Gôde gèij ne 's beuglen of kaart speulen, dè g'ier komt?' 'Och, Janbuur, ik ga liever eens rondkijken en zoo wat kennis maken.' 'Dè doede wel. Gô zitten.'
"Potverdomme! Daar heb je de meester! Ga jij eens beugelen of kaarten, dat je hier komt?" "Och, Janbuur, ik ga liever eens rondkijken en zo wat kennis

maken.” “Dat doe je wel. Ga zitten.”

Deze voorbeelden verschillen op het punt van de tweede persoon enkelvoud niet met het huidige Brabants, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het ‘Lustrumdikteej Grôot Dikteej van de Tilburgse Taol 1998’:

- (32) En kèènd van vèèf jaor, daor zègde teege: wè zèède gè grôot. Bij oe èège dènkte: ge zèèt nòg rèùm klèèn. In vèèf jaor kunde van ennen aop ginne meens maoke. Mar soms ziede wèl iemes (...) (Steijns 1998:1)
 ‘Een kind van vijf jaar, daar zeg je tegen: “wat ben je groot.” Bij jezelf denk je: “je bent nog erg klein.” In vijf jaar kun je van een aap geen mens maken. Maar soms zie je wel iemand (...)’

Ook het taalgebruik van Van de Zaande (2013) wijkt hier niet van af:

- (33) a Dus daor haddet aon
 Dus daar heb-je-het aan
 ‘Dus zo begon het’
 b Van Boesschote, doede gij ok es iets (...)
 ‘Van Boesschote, doe jij ook eens iets’
 c Gaode gij es vur vèèf uuro friet haole. Dè gao nie want hij heej gin taande ziedenis?
 ‘Ga jij eens voor vijf euro friet halen. Dat gaat niet, want hij heeft geen tanden, zie-je-niet?’

	Rechte volgorde	Geïnverteerde volgorde
1200-1350	du + [V]-s ghi + [V]-t (beleefdheid/meervoud)	[V]-s + du [V]-di (beleefdheid/meervoud)
1350-1500	ghi + [V]-t	[V]-di
1500-1600	ghy + [V]-t	[V]-dy [V]-t ghy
1600-1700	ghy + [V]-t	[V]-dy [V]-de [V]-de ghy [V]-t ghy???
1700-1800	-	-
1800-heden	gij + [V]-t	[V]-de [V]-de gij

Tabel 9: de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud met bijbehorend werkwoord in het Brabants

3.2 Het Brabants in vergelijking met het Nederlands

In deze paragraaf zal ik de ontwikkeling van de tweede persoon in het Brabants vergelijken met de ontwikkeling in het Nederlands. Dit zal ik doen door in 3.2.1 een feitelijke vergelijking tussen de het Brabants en het Nederlands te trekken, waarna ik in 3.2.2 de analyses van het Nederlands door Aalberse (2009) en Postma (2011) op het Brabants zal leggen. Door de vergelijking tussen het Nederlands en het Brabants in 3.2.1 worden de verschillen tussen het Nederlands en het Brabants blootgelegd; aan de hand van deze verschillen kunnen in 3.2.2 de analyses van Aalberse (2009) en Postma (2011) geanalyseerd, getest en waar mogelijk aangevuld worden.

3.2.1 Vergelijking Brabants en Nederlands

De tweede persoon enkelvoud in het Brabants in de rechte volgorde is vanaf 1350 onveranderd gebleven. Nadat ‘du’ vervangen was door ‘ghi’, is de constructie ‘ghi + [V]-t’ gebleven, waarbij alleen de spelling en waarschijnlijk ook de uitspraak van ‘ghi’

door de eeuwen heen aan verandering onderhevig is geweest. De tweede persoon enkelvoud in het Brabants in de geïnverteerde volgorde is wel aan verandering onderhevig geweest, al bestaat de voorloper van het huidige '[V]-de (gij)' al zeker sinds de dertiende eeuw, namelijk '[V]-di'. Dit '-di'-element veranderde in de 16^e eeuw naar '-dy', maar bleef op dezelfde manier gebruikt worden. In de zeventiende eeuw werd het echter mogelijk in het Brabants om aan de verzwakte vorm van '[V]-dy', namelijk '[V]-de' de tweede persoon enkelvoud 'ghy' toe te voegen, waardoor de constructie '[V]-de ghy' ontstond, wat in het huidige Brabants ook nog bestaat.

In het Nederlands is evenals in het Brabants de vorm van de persoonsvorm die bij de tweede persoon enkelvoud hoort in de rechte volgorde al eeuwen onveranderd, het is tevens dezelfde vorm als in het Brabants, namelijk '[V]-t'. In het Nederlands is er, in tegenstelling tot het Brabants, in de vorm van de tweede persoon een verandering opgetreden. Vanaf de 17e eeuw komt de vorm 'jij' op, die 'gij' zal verdringen. Hiernaast ontstaat er naast 'jij' en 'gij' de vorm 'u', een beleefdheidsvorm. Deze vorm wordt gevormd uit het zeventiende-eeuwse 'UE.' of 'uwé', de uitgang op de bijbehorende persoonsvorm is '-t'. In de geïnverteerde volgorde gebeurt er in het Nederlands ook iets merkwaardigs. Bij het inmiddels verouderd gebruik van 'gij' als tweede persoon enkelvoud in het Nederlands, was de vorm van het werkwoord, zowel in de rechte als in de geïnverteerde volgorde '[V]-t'. Bij het gebruik van 'jij' als tweede persoon enkelvoud is dit niet zo. Waar het in de rechte volgorde 'jij [V]-t' is, vervalt in de geïnverteerde volgorde de uitgangs-t op het werkwoord: '[V] jij'.

In de rechte volgorde lijken het Brabants en het Nederlands op elkaar, in beide talen wordt de rechte volgorde gevormd door de tweede persoon enkelvoud met zijn persoonsvorm, die in beide gevallen de vorm '[V]-t' heeft. In de geïnverteerde zinsvolgorde wijken het Brabants en het Nederlands van elkaar af. In het Brabants wordt de constructie '[V]-de (gij)' gebruikt, terwijl in het Nederlands de (volle vorm van) het subject in de tweede persoon enkelvoud verplicht is: '[V] jij' of '[V] je'. In de dertiende tot de zeventiende eeuw was het echter ook in het Nederlands mogelijk om '[V]-di' (en later '[V]-dy') in te zetten bij de tweede persoon in inversiezinnen. Dit gebruik was wellicht niet zo wijdverspreid als in het Brabants, maar bestond terdege. Zowel in het Brabants, als in het Nederlands wijkt de constructie van de inversiezin af van die van de zin in de rechte volgorde, het is in beide gevallen niet slechts een omdraaiing van de tweede persoon enkelvoud en de persoonsvorm, maar er verandert iets aan de persoonsvorm en/of aan de tweede persoon enkelvoud. Aan de hand van de geschetste overeenkomsten en verschillen tussen het Brabants en het Nederlands zullen de analyses van Aalberse (2009) en Postma (2011) in de volgende paragraaf beschouwd worden: in hoeverre zijn de analyses toepasbaar op het Brabants; zijn de analyses uit te bouwen voor het Brabants; kunnen er, aan de hand van de verschillen en overeenkomsten tussen het Brabants en het Nederlands, conclusies worden getrokken over de juistheid van de analyses? Deze vragen zullen in de volgende paragraaf centraal staan.

3.2.2 Nederlandse analyses op het Brabants

In deze subparagraaf zal ik de analyses van Aalberse (2009) en Postma (2011) van het Nederlands op het Brabants proberen toe te passen. Beide analyses richten zich op de verdwijning van de vorm voor de tweede persoon enkelvoud 'du', waarvoor 'gij' en later 'jij' en 'u' in de plaats kwamen. De analyses verschillen echter van elkaar: de analyse van Aalberse (2009) die in subparagraaf 2.2.2 is besproken, is moeilijk toe te passen op het Brabants, aangezien deze analyse zich vooral richt op het Standaardnederlands en daarbij voornamelijk op de vorm van het werkwoord in de rechte volgorde; de analyse van Postma (2011) die in 2.2.3 besproken is, concentreert zich op de verschillen tussen de variëteiten van het Nederlands en op

het verschil tussen de persoonsvorm in de rechte en in de geïnveteerde volgorde, waardoor deze gemakkelijker toe te passen is op het Brabants. Na deze subparagraaf zal ik een basis hebben voor de analyse van de Brabantse constructie '[V]-de (gij)', een basis die ik in hoofdstuk 4 verder zal uitwerken.

3.2.2.1 Aalberse (2009)

Aalberse geeft in haar analyse enkele aanknopingspunten voor het Brabants. Één hiervan is te vinden in afbeelding 2 (zie 2.2.1, p. 18), de kaart van Nederland met daarin aangegeven voor verschillende dialecten van het Nederlands of 'du' verdwenen is en of het verdwijnen van 'du' voor een economischer inflectioneel systeem heeft gezorgd. Voor de dialecten in Noord-Brabant heeft Aalberse aangegeven dat 'du' verdwenen is en dat het verdwijnen van 'du' zorgde voor een economischer inflectioneel systeem. Voor de rechte volgorde is dit zeker waar, 'du' kende in het Brabants (even goed als in het Nederlands) de uitgang '-s', waar 'ghi' de uitgang '-t' had in de rechte volgorde. Deze uitgang is gelijk aan de uitgang van de derde persoon enkelvoud en is daarmee, volgens de visie van Aalberse, economischer dan de uitgang '-s'. Voor de geïnveteerde volgorde is 'ghi' níét economischer dan 'du'. Zoals uit de *Brieven* van Hadewijch blijkt, was er bij de tweede persoon meervoud in geïnveteerde zinnen sprake van '[V]-di' en dus niet van het economische '[V]-t ghi'; het gebruik van '[V]-di' kwam al voor voordat 'ghi' algemeen gebruikt werd als tweede persoon enkelvoud. Alhoewel de vervanging van 'du' door 'ghi' niet leidt tot een economischer inflectioneel systeem als je de geïnveteerde zinnen beschouwt, zorgt de vervanging van 'du' door 'ghi' door de meeveranderende persoonsvorm in de rechte zinnen wél voor economisch profijt. Aalberse geeft aan dat 'du' in het Brabants vervangen is, omdat dat zou leiden tot een economischer inflectioneel systeem, deze bewering is juist, aangezien de vervanging van 'du' door 'ghi' in de rechte volgorde leidt tot een economischer inflectioneel systeem, terwijl de vervanging in de geïnveteerde volgorde noch tot een economischer noch tot een minder economisch inflectioneel systeem leidt. Per saldo leidt de verandering dus tot een economischer inflectioneel systeem. Aalberse's analyse is op dit punt dus niet te weerleggen.

Een ander aanknopingspunt voor de analyse van het Brabants is de verklaring die Aalberse geeft voor het ontstaan van de werkwoordsuitgang '-en' bij de tweede persoon meervoud in het Standaardnederlands. In het Brabants wordt de tweede persoon meervoud als volgt gevormd:

- (34) a. Gullie vènt dè meschient
'Jullie vinden dat misschien'
b. Lopte gullie meej mèn meej?
'Lopen jullie met me mee'
c. ?Lopte meej mèn meej?
'?Lopen jullie met me mee?'

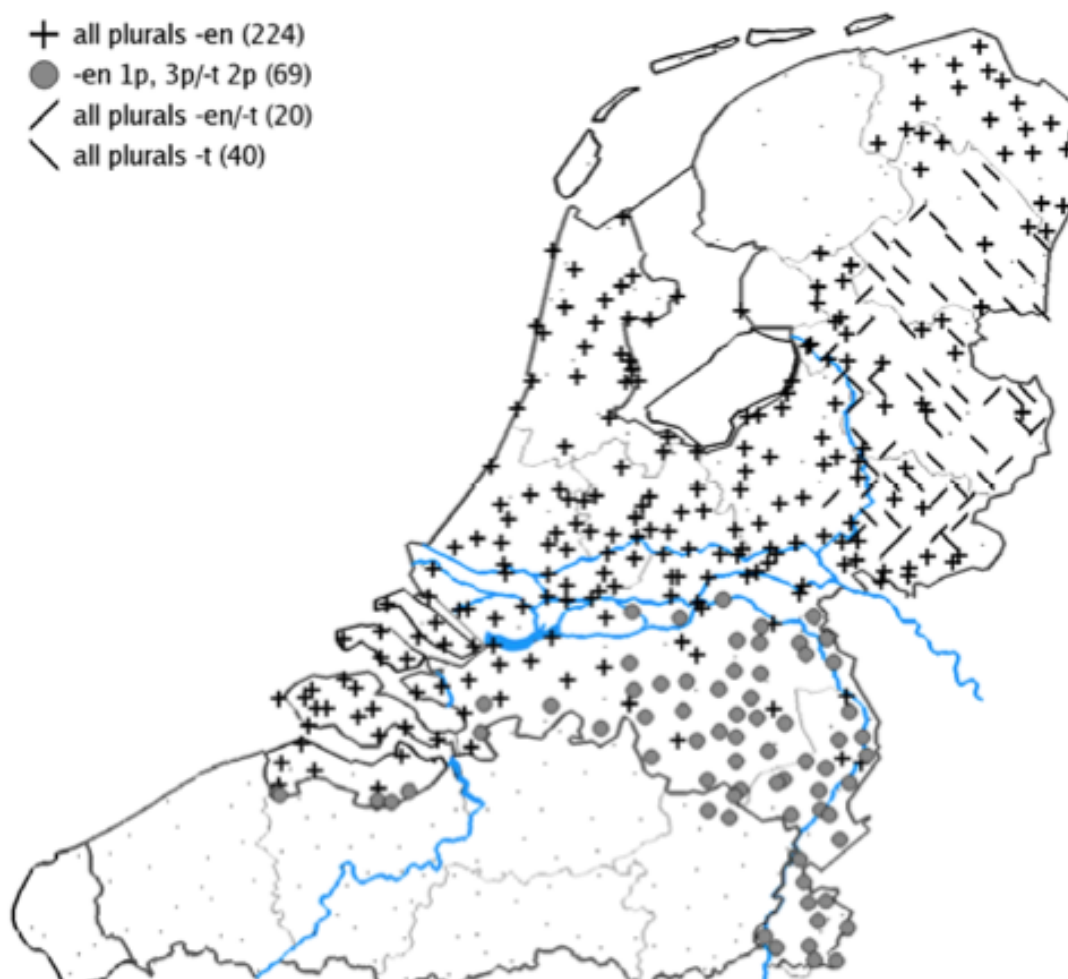
Zoals uit het bovenstaande voorbeelden op te maken is, wordt de persoonsvorm bij de tweede persoon meervoud in het Brabants gevormd door '[V]-t' in de rechte volgorde en is de constructie in de geïnveteerde volgorde '[V]-de gullie'. In bepaalde situaties, waarbij het duidelijk is dat het over 'gullie' gaat zou een geïnveteerde zin eruit kunnen zien als (34c), maar deze constructie wordt zelden gebruikt, vanwege de mogelijke ambiguïteit van deze uiting. De ongemarkeerde betekenis van (34c) is namelijk 'Loop je met me mee?' (zie voorbeeldzin 1, p. 3). Aalberse verklaart dat in het Standaardnederlands de uitgang van de persoonsvorm bij de tweede persoon meervoud tot halverwege de 19^e eeuw '-t' was en vanaf toen geleidelijk is vervangen

door het huidige suffix ‘-en’. Aalberse geeft aan dat deze verandering van het suffix ‘-t’ naar ‘-en’ is gegaan via de geïnverteerde volgorde, zoals te zien is in tabel 10.

	Stadium 1	Stadium 2	Stadium 3
Rechte volgorde	jij loopt jullie loopt	jij loopt jullie loopt	jij loopt jullie lopen
Geïnverteerde volgorde	loopØ jij? loopØ jullie?	loopØ jij? lopen jullie?	loopØ jij? lopen jullie?

Tabel 10: de ontwikkeling van het suffix ‘-t’ naar het suffix ‘-en’ op de persoonsvorm van de tweede persoon meervoud (Aalberse 2009:168)

In stadium 1 heeft de tweede persoon meervoud de werkwoordsuitgang ‘-t’ op de bijbehorende persoonsvorm. Dit verandert in stadium 2, dan wordt ‘jullie’ gecombineerd met het suffix ‘-en’ in de geïnverteerde volgorde, waarna ‘jullie’ in stadium 3 altijd gecombineerd wordt met het suffix ‘-en’. Dit is volgens Aalberse zo veranderd om het inflectionele systeem economischer te maken. Het Brabants kent deze verandering niet, betekent dit dat de economiehypothese van Aalberse niet werkt voor het Brabants?

Afbeelding 9: de vorming van het werkwoord bij meervoudsvormen van het pronomen (Aalberse 2009:167)

In het Nederlandse taalgebied zijn er, volgens Aalberse (2009), 69 dialecten waar de persoonsvorm bij de tweede persoon meervoud de uitgang ‘-t’ heeft, terwijl de

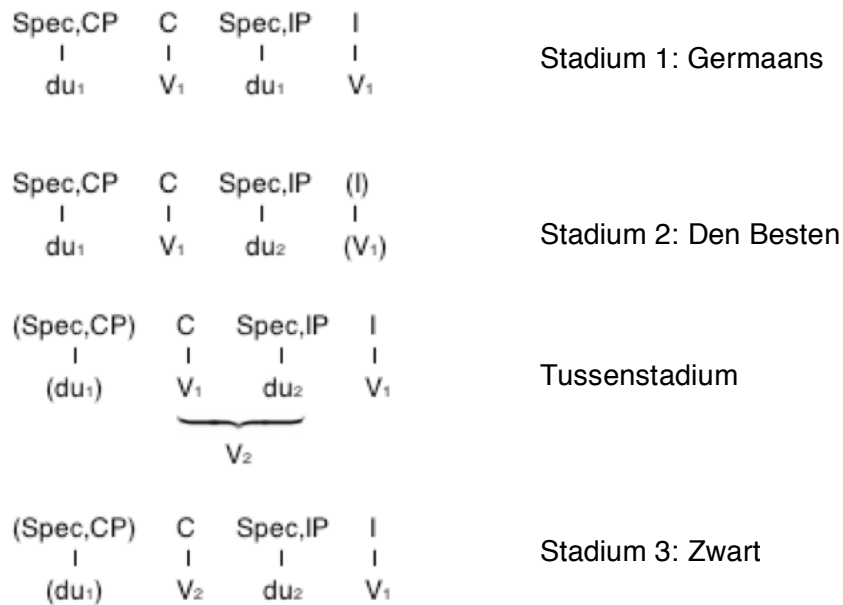
persoonsvorm van de eerste en van de derde persoon meervoud de vorm '[V]-en' heeft. Van deze 69 meetpunten, komt 'du' nog voor in 23 dialecten. Dit houdt in dat er 46 dialecten overblijven waarin de tweede persoon enkelvoud van 'du' vervangen is door 'gij', die bij de persoonsvorm van zowel de tweede persoon enkelvoud als de tweede persoon meervoud het suffix '-t' kennen. Als we afbeelding 9 vergelijken met afbeeldingen 3 en 4 (p. 19) kunnen we afleiden dat de dialecten waarin 'du' voorkomt in Limburg liggen en dat er in de overige dialecten een dubbel werkwoordsparadigma bestaat. De overgebleven dialecten bevinden zich in voornamelijk Noord-Brabant, maar ook Zeeuws-Vlaanderen en in de grensgebieden tussen Belgisch Limburg & Noord-Brabant en Nederlands Limburg & Noord-Brabant. In al deze dialecten wordt een geïnverteerde zin met de tweede persoon enkelvoud gevormd, zoals in het Brabants (zie afbeeldingen 7 & 8, p. 26 & 27):

- (35) a. Lopte gij meej mèn meej?
 'Loop jij met me mee'
 b. Lopte meej mèn meej?
 'Loop je met me mee?'

De geïnverteerde zinnen met tweede persoon meervoud worden gevormd zoals aangegeven is (34), zo blijkt uit De Vogelaer (2008:260). De structuur van deze zinnen kunnen goed de reden zijn dat de werkwoordsuitgang bij de tweede persoon meervoud in de rechte volgorde niet veranderd is naar '-en', aangezien de structuur van de inversiezinnen afwijkt van de Standaardnederlandse structuur. Deze structuur kan niet, zoals in stadium 2 gebeurt, aangepast kan worden door aan de persoonsvorm '-en' toe te voegen, omdat de Brabantse vorm niet '[V]-Ø jullie' is, maar '[V]-di'. Het lijkt erop dat '-di' in deze dialecten het ontstaan van de nieuwe persoonsvorm '[V]-en' in de weg heeft gestaan, aangezien de enige dialecten waarin 'du' vervangen is door 'ghi' en waarin de tweede persoon meervoud de persoonsvorm '[V]-t' heeft in de rechte volgorde, in de geïnverteerde volgorde de constructie '[V]-di' kennen. Een toevoeging van '-en' aan het werkwoord lijkt dus onmogelijk geweest. Dit verklaart waarom in de Brabantse dialecten het suffix '-t' bij de tweede persoon meervoud nog bestaat, ook al zou het economischer zijn voor het inflectionele systeem als dit suffix vervangen zou worden door '-en'. Aan de hand van deze analyse is af te leiden dat het oneconomisch lijkende Brabantse suffix '-t' bij de tweede persoon meervoud goed in de analyse van Aalberse past, daar het niet op dezelfde manier als in het Nederlandse gebeurd is, veranderd kan worden naar '-en'. De economiehypothese wordt als het ware ondersteund door deze analyse van de afwijkende werkwoordsuitgang in het Brabants bij de tweede persoon meervoud.

3.2.2.2 Postma (2011)

Postma geeft in zijn analyse heel wat aanknopingspunten voor een analyse van het Brabants. Zo omschrijft Postma de ontwikkeling van een Den Besten-taal naar een Zwart-taal, zoals deze volgens hem bij alle huidige Zwart-talen is verlopen. Het Brabants is een Zwart-taal (of -dialect), aangezien er geen vorm van 'du' voorkomt en er een dubbel werkwoordsparadigma bestaat: de vorm van de persoonsvorm in een zin met de tweede persoon enkelvoud in een rechte zin verschilt namelijk van die in een inversiezin. Ik zal hier de afbeelding herhalen waarin schematisch de ontwikkeling van een Den Besten-taal naar een Zwart-taal staat beschreven.

Afbeelding 9: De overgang van een Den Besten-taal naar een Zwart-taal

Het Brabants zou, net als alle Zwart-dialecten in het Nederlandse taalgebied, de bovenstaande stadia doorlopen hebben. Voor het tussenstadium levert dit problemen op voor het Brabants. In dit stadium kunnen de zinnen zowel als een Den Besten-constructie als een Zwart-constructie geïnterpreteerd worden, dit stadium markeert de overgang van een taal met 'du' naar een taal met 'gij'. Volgens Postma werd de tweede persoon enkelvoud in stadium 2 op SpecIP uitgespeld als 'dig', deze vorm ontstaat door de neutrale vorm 'du' te combineren met de uitgang '-ig' die in SpecIP staat. In stadium 2 zorgt dit voor de vorm '[V]-s d-ig', waarbij '-s' de werkwoordsuitgang is die bij 'du' hoort. De werkwoordsuitgang '-s' valt in deze constructie weg, en de nieuwe vorm wordt '[V]-dig'. Deze nieuwe vorm kan in het tussenstadium geanalyseerd worden als een Den Besten-constructie, namelijk de combinatie van een werkwoord '[V]' met een vorm van 'du', namelijk 'dig'. Maar het kan ook geanalyseerd worden als een werkwoord met zijn werkwoordsuitgang '[V]-d' met een nieuw pronomen 'ig'. Deze 'ig' is volgens Postma met behulp van het meervoudige 'ghi' in de rechte volgorde veranderd naar 'ghi'. Het werkwoord met uitgang '[V]-d' is volgens Postma de voorloper van het huidige '[V]-de' in het huidige Brabants, waarbij het pronomen 'gij' aan toegevoegd kan worden. In het noorden was er in plaats van deze 'ig' sprake van 'ii' of 'ij', de voorloper van het huidige 'jij'.

Uit mijn onderzoek blijkt dat de ontstaansgeschiedenis van de huidige constructie '[V]-de (gij)' afwijkt van de ontwikkeling zoals die door Postma (2011) is geschetst. De vorm '[V]-di', de voorloper van het hedendaagse '[V]-de (gij)', was al in gebruik in de vroege middeleeuwen (1200-1350) bij de tweede persoon meervoud 'ghi'. Dit betekent dat de vorm '[V]-di' niet ontstaan kan zijn uit de combinatie van het werkwoord met een vorm van 'du', aangezien de vorm '[V]-di' al bestond bij de tweede persoon meervoud; 'du' was de vorm voor de tweede persoon enkelvoud. Er is dus geen sprake van het vormen van een nieuwe uitgang in de tijd dat 'du' moest verdwijnen vanwege de overgang van een Den Besten-taal naar een Zwart-taal, zoals Postma beweert. De vorm '[V]-di' bestond namelijk al bij de tweede persoon meervoud en is, in de tijd dat het meervoudige 'ghi' het pronomen 'du' verving, ook in gebruik geraakt bij de tweede persoon enkelvoud. De vorm van de combinatie van het werkwoord en de tweede persoon meervoud in geïnverteerde zinnen, namelijk '[V]-di', is overgenomen voor de tweede persoon enkelvoud in geïnverteerde zinnen, toen 'du' vervangen werd door 'ghi'.

Volgens Postma's analyse van het Brabants ontstond er tijdens de overgang van een Den Besten-structuur naar een Zwart-structuur de vorm '[V]-dig'. Deze vorm veranderde naar '[V]-d ig', waarna '[V]-d' de vorm '[V]-de' aannam en 'ig' onder invloed van het meervoudige 'ghi' de vorm 'ghi' aannam. Volgens deze analyse ontstaat de vorm '[V]-de ghi' met als voorloper '[V]-dig'. Uit tabel 9 (p. 33) blijkt dat de vorm '[V]-di' de voorloper is van '[V]-de (gij)'. Volgens Postma was het tevens meteen mogelijk om 'ghi' toe te voegen aan deze werkwoordsvorm. Deze beide punten blijken onjuist, de vorm '[V]-di' bestond al voordat 'ghi' gebruikt werd als algemene vorm voor de tweede persoon enkelvoud en het werd pas in de zeventiende eeuw mogelijk om 'ghy' aan deze constructie toe te voegen. De ontstaansgeschiedenis van de vorm '[V]-de (gij)' zoals die door Postma geschetst is, kan door mijn gegevens uit 3.1.3 niet worden ondersteund.

Dat de ontstaansgeschiedenis van de vorm '[V]-de (gij)' zoals die door Postma (2011) is geschetst niet onderbouwd kan worden door de gevonden gegevens uit het Brabants, hoeft niet te betekenen dat zijn analyse van de vorm '[V]-de (gij)' onjuist is. Volgens Postma is er in de constructie '[V]-de (gij)' sprake van pro-drop. Dit zou betekenen dat er in eerste instantie geen sprake van pro-drop is, aangezien er tot en met de zestiende eeuw geen voorbeelden te vinden zijn van '[V]-di gij' of '[V]-de gij', maar wel van '[V]-di' en '[V]-dy'. Deze constructie zou dan op een later moment een pro-dropkarakter gevormd moeten hebben. In het volgende hoofdstuk zal de constructie '[V]-de (gij)' analyseren en zal de optie van pro-drop ter sprake komen.

4. Diachrone analyse van de tweede persoon enkelvoud in Brabantse inversiezinnen

In dit hoofdstuk zal ik voortbouwen op de basis die gelegd is in hoofdstuk 3. Waar hoofdstuk 2 en 3 in het teken stonden van de relatie tussen het Nederlands en het Brabants, zal ik me in dit hoofdstuk volledig concentreren op de structuur van de tweede persoon in de Brabantse inversiezinnen. Ik zal hierbij analyses maken van drie verschillende structuren, zoals die door de eeuwen heen bestaan hebben: in paragraaf 4.1 komt de vorm '[V]-di' aan bod, zoals die van de dertiende tot en met de zeventiende eeuw bestond. Ik zal het ontstaan van deze vorm bespreken en de vorm op zich analyseren. Ditzelfde geldt voor de vorm '[V]-de (gij)', die vanaf de 17^e eeuw tot op heden in het Brabants bestaat. Ik zal dit hoofdstuk afsluiten met een analyse van een nieuwe vorm die in sommige dialecten voorkomt, namelijk '[V]-de ge', ik zal deze nieuwe vorm proberen te verklaren.

4.1 1200-1700: '[V]-di' en '[V]-dy'

Zoals hierboven vermeld, zal ik in deze paragraaf onderzoek doen naar de constructie '[V]-di'. Dit zal ik doen door eerst een inleiding te geven op deze constructie in 4.1.1, waarna ik in 4.1.2 een theorie over de diachrone ontwikkeling van '-di' zal bespreken, om in 4.1.3 de status van '-di' te onderzoeken.

4.1.1 Inleiding

Vanaf de eerste Brabantse bron uit het begin van de 13^e eeuw komt de constructie '[V]-di' voor. De vorm '-di' en later '-dy' kwam ook buiten het Brabantse taalgebied voor. Ook in Oost-Vlaanderen kwam deze vorm voor; in dit taalgebied komt nu ook de constructie '[V]-de (gij)' voor. In de Hollandse dialecten kwamen de clitics '-di' en later '-dy' ook voor, maar bestaat de huidige constructie '[V]-de (gij)' niet. Zoals al aangegeven bij de zeventiende eeuw in subparagraaf 3.1.3, op pagina 31, gebruikten verschillende Hollandse schrijvers, waaronder Vondel en Bredero het clitic '-dy' na het werkwoord, de Vlaamse afkomst van Vondel zou bij hem de oorzaak kunnen zijn van het gebruik van '-dy', maar Bredero was een geboren Amsterdammer. Beide schrijvers konden het clitic inzetten, maar het gebruik van dit clitic werd in hun werk afgewisseld met het gebruik van het volle pronomen 'ghy'. Ook in de middeleeuwen werd '[V]-di' gebruikt in Hollandse teksten, zoals blijkt uit de uitleg het lemma 'ghi' in het Vroegmiddelnederlands Woordenboek.¹⁰ Hier staat dat de vorm '-di' zeer frequent voorkomt en breed verspreid is in het Nederlandse taalgebied.

4.1.2 Ontstaan van '[V]-di'

In het *Vroegmiddelnederlands Woordenboek* staat een theorie over het ontstaan van de vorm '-di':

*"De Germaanse grondvorm is *jūz' (vgl. Got. 'jus' 'jullie'), waaruit in het Wgerm., door aanpassing aan het pronomen van de eerste pers. pl. *wiz' de vorm jīz' ontstond. De beginconsonant is, als bij 'gene', overgegaan in 'γ'. In de inclinatie is de oude beginklank vermoedelijk indirect bewaard: 'gevet-ji' > 'ghevedi'. De stemhebbende combinatie van flexieuitgang en beginklank van het pronomen lijkt functioneel, om een onderscheid met de 3e sg. mogelijk te maken: 'gheveti' 'geeft hij'; 'ghevedi' 'geeft gij'. Een tussenfase in de overgang van initieel 'j-' en initieel 'g-' is*

¹⁰ *Historische woordenboeken van het Nederlands online: Vroegmiddelnederlands Woordenboek*. 'Ghi' (bezocht op 11-04-2013)

mogelijk genoteerd in de zuidoostelijke vormen 'gir', met een prepalatale fricatief, die ook verschijnt in spellingen als 'goer', 'giaer' 'jaar'." (*Historische woordenboeken van het Nederlands online: Vroegmiddelnederlands Woordenboek*. 'Ghi')

Uit het bovenstaande komt naar voren dat de constructie '[V]-di' de d-klank heeft gekregen, om een onderscheid te maken met de derde persoon mannelijk enkelvoud '[V]-i(e)'. Dit lijkt mij onwaarschijnlijk, aangezien taal niet gereguleerd kan worden, wel kan het zo zijn dat de combinatie van de klanken 't' en 'j' in een oudere fase van het Nederlands geherinterpreteerd is als een 'd'-klank. Deze analyse is mogelijk, maar mijns inziens zou de constructie '[V]-di' evengoed ontstaan kunnen zijn uit het latere '[V]-t gi'.

4.1.3 Analyse van '-di'

Hoewel het onduidelijk is hoe de constructie '[V]-di' tot stand is gekomen, is het toch mogelijk om de status van '-di' te onderzoeken. Volgens het Vroegmiddelnederlands Woordenboek (VMNW) komt de vorm '-di' in inversiezinnen frequent voor, waarbij 'di' ook geïsoleerd kan worden¹¹:

- (37) a come di
 'kom jij'
 b mogh di
 'mag jij'

Ook is het volgens het VMNW mogelijk dat de vorm '-di' na een voegwoord voor kan komen, alleen geeft het VMNW hier geen voorbeelden van; hiervan heb ik in mijn bronnen ook geen voorbeeld kunnen vinden. De vorm '-di' (later '-dy') moet een pronomen zijn. Dit pronomen werd in zowel Brabantse als Hollandse teksten aangetroffen, maar kent in beide dialectgroepen dezelfde restricties, zo kan het alleen voorkomen na een werkwoord en, volgens het VMNW, na een voegwoord. Dit houdt in dat '-di' geen sterk pronomen is en naar alle waarschijnlijkheid ook geen zwak pronomen, maar een clitic. Een clitic, zo staat beschreven in Hopper & Traugott (1993:132-133) heeft een gastheer nodig waaraan het zich kan koppelen, in het geval van '-di' is dit een werkwoord (of een voegwoord). Zonder deze gastheer is '-di' ongrammaticaal en niet inzetbaar. Deze verplichte enclise aan het werkwoord heeft verdere implicaties, namelijk dat '-di' alleen ingezet kan worden in zinnen waarin het werkwoord voorafgaat aan het pronomen, zoals dat in inversiezinnen het geval is.

De constatering dat '-di' een clitic is, kan het ontstaan van '-di' verder verklaren. Zoals in 4.1.2 beweerd is, bestaat '-di' mogelijk uit de combinatie van de werkwoordsuitgang '-t' en de beginklank van het pronomen voor de tweede persoon meervoud 'j-' of 'g-' die samen de d-klank vormden en uit '-i' de eindklank van het pronomen van de tweede persoon. Dit houdt in dat een sterk pronomen tezamen met een werkwoordsuitgang veranderd is in een clitic. Dit proces wordt door Hopper & Traugott (1993:4) beschreven. Dit proces heet grammaticalisatie: grammaticalisatie houdt in dat een lexicaal of grammaticaal element tot een (meer) grammaticaal element verwordt, zie ook De Vogelaer (2008:233). In dit geval verwordt het grammaticale element 'ji' of 'gi' tot het meer grammaticaal element '-di'. In grammaticaliseringsprocessen is een zekere 'helling van grammaticaliteit', die er als volgt uitziet (Hopper & Traugott 1993:7):

- (38) lexicaal item -> grammaticaal woord -> clitic -> inflectioneel affix

¹¹ *Historische woordenboeken van het Nederlands online: Vroegmiddelnederlands woordenboek*. 'Ghi' (bezocht op 08-04-2013)

Hopper & Traugott (1993:4) stellen voor dat pronomina, die tot de grammaticale woorden behoren, afstammen van lexicale items. In het geval van ‘-di’ is het grammaticale pronomen (‘ji’ of ‘gi’) tot een clitic geworden in de vorm van ‘-di’. Een clitic is grammaticaler van aard dan een sterk pronomen, aangezien een sterk pronomen ongebonden is en een clitic gebonden. Een clitic is afhankelijk van een ander woord of van een frase, het kan niet voorkomen in perifere posities (zie ook Craenenbroeck & Van Koppen (2000:7)).

Een kenmerk van grammaticalisatie is vormreductie (De Vogelaer 2008:233), dit kenmerk vinden we terug bij ‘-di’. Hoewel de diachrone ontwikkeling naar ‘-di’ niet met zekerheid vastgesteld kan worden, verklaart het proces van grammaticalisatie wel op wat voor manier ‘-di’ ontstaan is, namelijk als vormreductie van het sterke pronomen. Of dit volle pronomen nu ‘ji’ of ‘gi’ geweest is of een andere vorm kende, maakt geen verschil.

4.2 1600-heden: ‘[V]-de (gij)’

Na de analyse van ‘[V]-di’ volgt in deze paragraaf de analyse van ‘[V]-de (gij)’. In 4.2.1 zal ik eerst een inleiding geven op deze structuur en op de diachrone ontwikkeling van ‘[V]-di’ naar ‘[V]-de (gij)’, waarna ik in 4.2.2 de mogelijkheid van subjectverdubbeling zal onderzoeken, waarbij een analyse van het ‘-de’-element nodig is: ik onderzoek of ‘-de’ een clitic kan zijn. Hiervoor bestaan tests die ik zal uitvoeren op het huidige Brabants. In subparagraaf 4.2.3 zal ik de mogelijkheid van pro-drop onderzoeken in Brabantse inversiezinnen met de tweede persoon enkelvoud.

4.2.1 Inleiding

De vraag die we hier gaan beantwoorden is: wat is de structuur van de constructie ‘[V]-de (gij)’? Er liggen twee antwoorden voor de hand: er kan sprake zijn van subjectverdubbeling, in dit geval is ‘-de’ een pronomen; of er kan sprake zijn van pro-drop, in dit geval is ‘-de’ een werkwoordsuitgang die pro-drop legitimeert.

4.2.2 Subjectverdubbeling in Brabantse inversiezinnen

In deze subparagraaf zal ik de mogelijkheid van subjectverdubbeling in Brabantse inversiezinnen met de tweede persoon enkelvoud bespreken. Dit zal ik doen door in 4.2.2.1 het verschijnsel subjectverdubbeling te bespreken, waarna ik in 4.2.2.2 zal onderzoeken of dit mogelijk is voor Brabantse inversiezinnen met een tweede persoon enkelvoud.

4.2.2.1 Subjectverdubbeling

Volgens Van Craenenbroeck & Van Koppen (2002) zijn er twee types subjectverdubbeling, namelijk cliticverdubbeling en topicverdubbeling, waarbij de tweede weinig tot geen aandacht heeft gekregen in de literatuur. Bij topicverdubbeling kan het eerste element van de verdubbeling een zwak pronomen, een sterk pronomen, een eigennaam of een ‘definite DP’, oftewel een zelfstandig naamwoord met een bepaald lidwoord zijn. Het tweede element is altijd een sterk pronomen. Bij cliticverdubbeling is het eerste element van de verdubbeling een clitic en het tweede een sterk pronomen. In de constructie ‘[V]-de (gij)’ kan alleen sprake zijn van cliticverdubbeling, aangezien ‘-de’ geen sterk of zwak pronomen kan zijn (zie ook 4.1.3).

4.2.2.2 Subjectverdubbeling in Brabantse inversiezinnen

In Van Craenenbroeck & Van Koppen (2000) worden tests behandeld waarmee je de aard van een pronomen kan onderzoeken. Na deze tests is het duidelijk of er sprake is van een clitic, een zwak pronomen of een sterk pronomen. Deze tests zijn bedacht door Cardinaletti & Starke (1994, 1995) en bestaan uit twee fases: in de eerste fase wordt er een onderscheid gemaakt tussen sterke pronomina en zogenaamde 'ontoereikende' pronomina, de niet-sterke pronomina. In de tweede fase wordt er onderscheid tussen de pronomina die niet sterk zijn gemaakt, in de groepen zwakke pronomina en clitics. Aangezien het al duidelijk is dat '-de' geen sterk of zwak pronomen is, zal ik alleen de tests betreffende clitics gebruiken, om te onderzoeken of '-de' een clitic kan zijn.

De eerste test toont waar een clitic gebruikt kan worden en waar niet. Het gaat hierbij om clitics die alleen voorkomen in bijzinnen en geïnverteerde hoofdzinnen, precies het soort zinnen waarin '-de' ook voorkomt.

- (39) a. *De komt mèèerege'
'Je komt morgen'
b. *... dè-de mèèerege komt'
'dat-je morgen komt'
c. Mèèerege kom-de
'Morgen kom je'

Hier lijkt al wat vreemds aan de hand. Het voorbeeldclitic '-ie' uit Van Craenenbroeck & Van Koppen is namelijk in een constructie als (39b) wel grammaticaal, terwijl '-de' dit niet is. Van Craenenbroeck & Van Koppen bespreken een nieuwe test, waarbij het voegwoord 'dat' en '-ie' uit elkaar plaatsen om te zien of '-ie' gemodificeerd kan worden, met daarbij in het achterhoofd dat clitics niet gemodificeerd kunnen worden. Deze test heeft voor het Brabants weinig zin, aangezien '-de' zonder deze modificatie ook niet op het voegwoord 'dè' ('dat') kan volgen. Een volgend probleem met '-de' vinden we bij een ander soort, nieuwe test. In deze test gaat het om een zin met twee persoonsvormen waarbij maar één clitic nodig is. In (40) staan in (a) en (b) Brabantse zinnen en in (c), (d), (e) en (f) Nederlandse zinnen.

- (40) a. *Wörom daans èn zingde èègelek?
'Waarom dans en zing je eigenlijk?'
b. Wörom daanste èn zingde èègelek?
'Waarom dans en zing je eigenlijk?'
c. Waarom dans en zing jij eigenlijk?
d. Waarom dans en zing je eigenlijk?
e. Waarom danst en zingt-ie eigenlijk?
f. Waarom danst-ie en zingt-ie eigenlijk?

(40a) is ongrammaticaal, dit terwijl (40c), (d), (e) en (f) grammaticaal zijn. Het lijkt erop dat het element '-de' verplicht is na een persoonsvorm in Brabantse inversiezinnen met een tweede persoon enkelvoud. Een clitic staat niet verplicht na een persoonsvorm, zoals blijkt uit (40c), (d) en (e), maar het kan wel twee keer ingezet worden zoals in (40f).

- (41) a. Waarom loopt-ie niet door?
b. Waarom loopt hij niet door?
c. Wörom lopde nie deur?
'Waarom loop je niet door?'

- d. *Wörom lopt gij nie deur?
'Waarom loop je niet door?'
- e. Wörom lopde gij nie deur?
'Waarom loop jij niet door?'

Uit (41c), (d) en (e) blijkt nogmaals dat '-de' niet weggelaten kan worden in een Brabantse inversiezin met de tweede persoon enkelvoud, terwijl het clitic '-ie' wel vervangen kan worden door een zwak of sterk pronomen.

Uit deze tests blijkt dat '-de' geen clitic is. Hiermee kan ook gesteld worden dat '-de' geen subject is en dat er geen subjectverdubbeling plaatsvindt in de constructie 'V-de (gij)'.¹²

4.2.3 Pro-drop in Brabantse inversiezinnen

In deze subparagraaf probeer ik te achterhalen of er in Brabantse inversiezinnen met een tweede persoon sprake kan zijn van pro-drop. Dit zal ik doen door in subparagraaf 4.2.3.1 het verschijnsel van pro-drop te bespreken en in subparagraaf 4.2.3.2 de mogelijkheden voor pro-drop in de Brabantse constructie '-de (gij)'.

4.2.3.1 Pro-drop

Pro-drop is het verschijnsel dat in sommige talen voorkomt, waarbij het subjectspronomen weggelaten kan worden. Een voorbeeld hiervan is het Italiaans:

- (42) a. Io sono stanco
'Ik ben moe'
- b. Sono stanco
'Ik ben moe'

In (42b) is er geen nadruk of focalisatie op het subject, in (42a) juist wel. Deze pro-drop kan in het Italiaans bij alle personen en zowel in de rechte als in de geïnverteerde volgorde. Huang (1984) zegt dat pro-drop inhoudt dat het pronomen herwonnen wordt door de werkwoordsuitgang en dat pro-drop vaak voorkomt in een taal waarin een rijke inflectionele morfologie bestaat, in het bijzonder een rijk systeem van congruentie. Het Italiaans staat vanwege zijn rijke systeem van werkwoord-subjectcongruentie pro-drop toe, aangezien de werkwoordsvervoeging per persoon verschilt is het mogelijk om het missende pronomen te herstellen. Het is hierbij tevens van belang dat deze lege NP lokaal wordt geïdentificeerd, er kan geen identificatie op afstand plaats vinden, zie Bennis (1982-1982:412). In het Nederlands zou pro-drop leiden tot ambiguïteit, omdat de uitgang '-t' bij zowel de tweede als derde persoon enkelvoud hoort en '-en' bij alle personen meervoud. Aangezien het Brabants een minder rijke inflectie kent dan het Italiaans is het maar de vraag of er pro-drop kan bestaan in het Brabants.

4.2.3.2 Pro-drop in Brabantse inversiezinnen

Aangezien '-de' geen subjectpronomen is, is het goed mogelijk dat het een werkwoordsuitgang is. Als het een werkwoordsuitgang is, dan kan er sprake van pro-drop, omdat het pronomen weggelaten kan worden. Het verschijnsel in het Brabants lijkt op pro-drop:

¹² Zie 'Discussie', p. 52

- (43) a. Lopte gij meej mèn meej?
 'Loop jij met me mee'
 b. Lopte meej mèn meej?
 'Loop je met me mee?'

Net zoals in de zinnen in (42) ligt er op de a-zin nadruk of focalisatie op het subject en in de b-zin niet.

Als er sprake is van pro-drop in Brabantse inversiezinnen met een tweede persoon enkelvoud, zorgt dat voor de nodige kanttekeningen. In de eerste plaats zou er dan in het Brabants alleen sprake zijn van pro-drop in inversiezinnen met de tweede persoon enkelvoud, waar het subjectpronomen in de rechte volgorde bij alle personen verplicht aanwezig is en in de geïnverteerde volgorde het subjectpronomen bij de eerste persoon enkelvoud & meervoud, de tweede persoon meervoud¹³ en de derde persoon enkelvoud & meervoud verplicht aanwezig is. In de tweede plaats zou de werkwoordsuitgang '-de' dan afgeleid zijn van het clitic '-di'. In de volgende subparagraaf zal ik hiervoor een verklaring voor zoeken.

4.2.4 Analyse van '[V]-de (gij)'

In deze paragraaf zal ik de constructie '[V]-de (gij)' analyseren. De overgang van het clitic '-di' naar de werkwoordsuitgang '-de' wijst op een volgende stap in het grammaticalisatieproces. Volgens de helling van grammaticalisatie van Hopper & Traugott (zie (38)) is de verandering van een clitic naar een inflectioneel affix een vorm van grammaticalisatie. Bij grammaticalisatie treedt, zoals we al zagen in 4.1.3, meestal een fonologische verandering op. In dit geval is dit de verandering van '-di' met de volle i-vocaal naar '-de' waarin de 'i' vervangen is door een sjwa.

De werkwoordsuitgang '-de' kan samen gaan met pro-drop zoals blijkt uit het feit dat het zowel met een (sterk) pronomen gecombineerd kan worden als zonder pronomen kan voorkomen. De reden dat pro-drop kan bestaan bij de uitgang '-de', komt door de unieke vorm van deze werkwoordsuitgang. Dit verklaart waarom er in het Brabants slechts bij één type zin, namelijk bij inversiezinnen met de tweede persoon enkelvoud, pro-drop bestaat. De andere werkwoordsuitgangen zijn namelijk niet uniek. In bijvoorbeeld het Standaardnederlands is pro-drop bij de tweede persoon onmogelijk, omdat de werkwoordsuitgang '-t' in de rechte volgorde overeenkomt met die van de derde persoon enkelvoud en de werkwoordsuitgang '-Ø' in de geïnverteerde volgorde komt overeen met de eerste persoon enkelvoud en met de gebiedende wijs.

4.3 Nieuwe attestatie: '[V]-de ge' en '[V]-de gij'

Na de analyses van de vormen van de tweede persoon in Brabantse inversiezinnen van 1200 tot heden, komt in deze paragraaf een nieuw verschijnsel aan bod. Er zijn Brabantse dialecten waarin de constructie '[V]-de ge' voorkomt, iets wat in mijn dialect en in mijn historische bronnen niet voorkomt. In dit hoofdstuk zal ik deze vorm inleiden en analyseren in de paragrafen 4.3.1 en 4.3.2.

4.3.1 Inleiding

In sommige Brabantse dialecten bestaat er naast de vormen '[V]-de' en '[V]-de gij', de vorm '[V]-de ge'. Hoewel deze constructie onbesproken blijft in Barbiers et al. (2005), waaruit slechts op te maken is dat de constructie '[V]-de (gij)' voorkomt, bespreekt De Vogelaer (2008) het wel. In zijn werk zegt hij het er het volgende over:

¹³ Zie (34), p. 36 voor meer over de tweede persoon meervoud in Brabantse inversiezinnen.

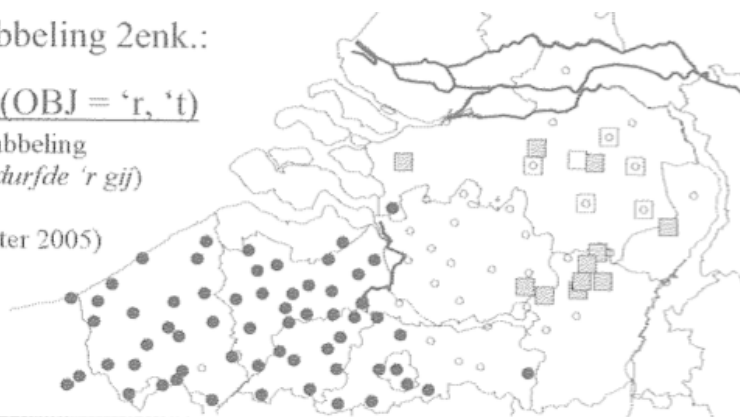
'In De Schutter (2005: 258-259) wordt die analyse zelfs uitgebreid tot de Noord-Brabantse attestaties van een dof enclitisch pronomen '-ege' in plaats van een combinatie van enclitisch '-de' + dof 'ge'. (De Vogelaer 2008: 254)

In kaart 10 in De Vogelaer (2008:256), die overgenomen is in afbeelding 10 staat aangegeven in welke dialecten de constructie '[V]-de ge' voorkomt.

Kaart 10: Subjectverdubbeling Zenk.:

a. Durf-de OBJ gij (OBJ = 'r, 't)

- : dialect met subjectverdubbeling
- : V-de + OBJ + gij (b.v. *durfde 'r gij*)
- : -de + dof ge (SAND)
- : -de + dof ge (De Schutter 2005)

b. Leefde-n-EGIJ

- : dialect met subjectverdubbeling
- : V-n-egij (b.v. *leefdenegij*)
- : V-n-1enk. (b.v. *leefdenek / leefdenekik*)
- : -de + dof ge (SAND)
- : -de + dof ge (De Schutter 2005)

Afbeelding 10: het voorkomen van de constructie '[V]-de ge' (De Vogelaer 2008:256)

Op deze kaart zijn de gegevens van Barbiere et al. (2005) gecombineerd met het onderzoek van De Schutter (2005) en uit deze kaart blijkt dat de constructie in het gros van de dialecten in Noord-Brabant voorkomt, waarbij alleen de meest noordelijke dialecten deze constructie niet kennen. Ook de dialecten in het grensgebied tussen Antwerpen & Belgisch Limburg, Noord-Brabant & Belgisch Limburg en Noord-Brabant & Nederlands Limburg kennen de constructie '[V]-de ge'.

4.3.2 Analyse '[V]-de ge'

Uit 4.3.1 komt naar voren dat er in sommige Brabantse dialecten de constructies '[V]-de (gij)' en '[V]-de gij' & '[V]-de ge' voorkomen. De eerste constructie staat voor het werkwoord met werkwoordsuitgang die pro-drop toestaat, terwijl de laatste twee constructies voor het werkwoord met werkwoordsuitgang staan die geen pro-drop toestaat. Dit is zo, omdat pro-drop alleen een sterk pronomen toestaat en geen zwak pronomen. Mogelijk is de vorm '[V]-de ge' ontstaan bij een heranalyse van de vorm '[V]-de gij'. Deze vorm bestaat uit het werkwoord met uitgang die pro-drop toestaat met daarbij het sterke pronomen 'gij'. In de heranalyse is deze constructie beschouwd als werkwoord met uitgang die geen pro-drop licenseert met daarbij het sterke pronomen 'gij'. Bij deze heranalyse zit het verschil in de status van de werkwoordsuitgang '-de', die in de heranalyse géén pro-drop toestaat. Als deze werkwoordsuitgang geen pro-drop toestaat, dan is de vorm '[V]-de ge' een logische

vorm: dit is dan de combinatie van het werkwoord met zijn uitgang en een zwak pronomen, zoals dat in de rechte volgorde ook gevormd kan worden: 'ge [V]-t'. In de dialecten waarin deze vorm '[V]-de ge' bestaat heeft de vorm '[V]-de gij' twee mogelijke interpretaties, namelijk de combinatie van werkwoord met uitgang die pro-drop licenseert met een sterk pronomen, deze vorm bestaat naast de vorm '[V]-de', en de combinatie van werkwoord met werkwoordsuitgang die geen pro-drop toestaat, deze vorm bestaat naast de vorm '[V]-de ge'. Waarom '[V]-de gij' aan heranalyse onderworpen werd in deze dialecten is niet duidelijk. Dit zou te maken kunnen hebben met het unieke karakter van pro-drop in het Noord-Brabants, die alleen voorkomt bij de tweede persoon enkelvoud, die lastig aan te leren is bij taallerende kinderen, juist vanwege dit unieke karakter, maar dit is hoogst speculatief.

Conclusie

In de conclusie zal ik de verschillende onderdelen van de scriptie doorlopen en aan elkaar koppelen.

In hoofdstuk 2 staat de ontwikkeling en analyse van de tweede persoon enkelvoud in het Nederlands centraal. Dit is van belang voor mijn onderzoek, om het Brabants te kunnen vergelijken met het Nederlands, om te zien vanaf welk punt er afwijkingen waren tussen het Nederlands en het Brabants. De analyses van de ontwikkeling van de tweede persoon in het Nederlands van Aalberse en Postma zijn hierbij een mogelijke voedingsbodem voor mijn onderzoek naar de Brabantse tweede persoon enkelvoud. Dit hoofdstuk is vooral beschrijvend en samenvattend van aard.

Hoofdstuk 3 begint met een omschrijving van de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud in het Brabants, aan de hand van historische bronnen. In dit hoofdstuk wordt tevens het onderzoeksgebied 'Brabant' afgebakend. Hierna vergelijk ik de ontwikkeling van de tweede persoon enkelvoud in het Nederlands met die in het Brabants. Dit doe ik in eerste instantie door de ontwikkelingen door de eeuwen heen met elkaar te vergelijken. In tweede instantie maakte ik deze vergelijking door de analyses van Aalberse en Postma op het Brabants te leggen. De analyse van Aalberse gaf maar weinig aanknopingspunten voor een analyse van het Brabants, aangezien zij zich in haar analyse toe heeft gelegd op het Standaardnederlands en voornamelijk op de tweede persoon en bijbehorende werkwoordsuitgang in de rechte volgorde. Het Brabants wijkt juist in de geïnverteerde volgorde van het Standaardnederlands af. Toch was het mogelijk om een detail van haar analyse uit te werken voor het Brabants. Aalberse geeft in haar analyse een verklaring voor het ontstaan van de werkwoordsvorm '[V]-en' bij de tweede persoon meervoud; in hoofdstuk 3 heb ik aan de hand van haar analyse kunnen uitleggen waarom de werkwoordsvorm in het Brabants bij de tweede persoon meervoud in zinnen in de rechte volgorde '[V]-t' is gebleven, anders dan in het Standaardnederlands. De analyse van Postma heeft meer aanknopingspunten, aangezien deze analyse gebaseerd is op de Nederlandse dialecten met daarbij de nadruk op het verschil tussen de rechte en geïnverteerde volgorde. Postma geeft een analyse van de vorming van de vorm '[V]-de (gij)'. Deze analyse heb ik kunnen ontcrachten op basis van mijn historische bronnen. Hiermee was zijn analyse van de huidige vorm '[V]-de (gij)' niet meteen afgedaan, Postma geeft aan dat hij denkt dat er sprake is van pro-drop in deze constructie, een analyse die ik in hoofdstuk 4 kon testen.

Mijn eigen analyse volgde in hoofdstuk 4, waarin ik de verschillende vormen van de constructie '[V]-de (gij)' door de eeuwen heen apart bespreek. Dit doe ik aan de hand van verschillende gegevens uit de hoofdstukken 2 en 3, waaronder het voorkomen van het pronomen '-di' (en later ook '-dy') in Hollandse teksten. Dit hoofdstuk begint in paragraaf 1 met een analyse van de oudste vorm van de constructie die ik ben tegengekomen, namelijk '[V]-di' (later '[V]-dy'). Ik gebruik voor het ontstaan van deze vorm een analyse die in het Vroegmiddelnederlands Woordenboek besproken wordt. Deze analyse is een mogelijke verklaring, maar niet per se de juiste. In de eerste paragraaf introduceer ik het begrip 'grammaticalisatie': het sterke pronomen voor de tweede persoon meervoud is gegrammaticaliseerd tot het clitic '-di'. Dit is een clitic omdat het zonder gastheer niet ingezet kan worden. In de tweede paragraaf bespreek ik '[V]-de gij'. Deze vorm kent twee mogelijke analyses, namelijk subjectverdubbeling: het clitic '-dy' is veranderd in '-de'. Dit clitic kan worden verdubbeld door ghy; of pro-drop: het clitic '-dy' is veranderd in '-de', een werkwoordsuitgang die pro-drop legitimeert. In de tweede paragraaf onderzoek ik beide mogelijkheden en blijkt op basis van een aantal testjes dat er geen sprake kan zijn van subjectverdubbeling. Er bestaan namelijk tests om te bepalen of een pronomen een sterk pronomen, een zwak pronomen of een clitisch pronomen is. Uit

deze tests blijkt dat '-de' geen van alle is. Aangezien '-de' geen clitic is, zou het wel een werkwoordsuitgang kunnen zijn die pro-drop toestaat, zoals Postma beweert. Uit hoofdstuk 4 blijkt dat dit het geval is en dat het clitic '-di' verder gegrammaticaliseerd is tot het inflectionele affix '-de'. Er zijn tijdens de ontwikkeling van het volle pronomen naar '-de' dus twee stappen gezet op de helling van grammaticalisatie. Hoofdstuk 4 eindigt met een analyse van een nieuwe attestatie die voornamelijk in Noord-Brabant voorkomt. De vorm is '[V]-de ge', in mijn analyse geef ik aan dat deze vorm waarschijnlijk naast de vorm '[V]-de gij' bestaat, waarbij het '-de'-element bij de betreffende sprekers geen werkwoordsuitgang is die pro-drop toestaat, maar een werkwoordsuitgang die pro-drop niet toestaat.

Discussie

In deze discussie staat de analyse van '-de', zoals die voorkomt in '[V]-de (gij)', centraal. Uit mijn analyse van '[V]-de (gij)' blijkt dat het een vorm is die zich ontwikkeld heeft vanaf de vorm '[V]-di' (en later '[V]-dy'). Deze ontwikkeling heet grammaticalisatie en in mijn analyse pleit ik ervoor dat het clitic '-dy' gegrammaticaliseerd is naar de werkwoordsuitgang '-de'. Dit doe ik nadat ik '-de' aan tests onderworpen heb om te bepalen of het een pronomen kan zijn. De Vogelaer (2008) beweert dat er in de constructie '[V]-de (gij)' sprake van subjectverdubbeling is. Dit doet hij aan de hand van de criteria van grammaticalisatie, zoals die door Lehmann (1995) zijn opgesteld. De twee belangrijkste in deze discussie zijn 'obligatorification' en 'condensation', waarmee bedoeld wordt dat gegrammaticaliseerde elementen neigen naar een verplichte status en dat ze deel uit gaan maken van een andere constituent. De Vogelaer (2008) neemt bij deze punten alle (mogelijke) clitics uit het Vlaamse dialect (uit Oost- en West-Vlaanderen) tezamen. Voor het Brabantse '-de' kan gezegd worden dat het een verplichte status heeft in geïnverteerde zinnen met de tweede persoon enkelvoud en dat het een deel uitmaakt van het werkwoord. In de analyse van De Vogelaer (2008) zou dit er toe leiden dat '-de' een clitic is. In mijn analyse is het gegrammaticaliseerd tot een werkwoordsuitgang. Zoals ik in 4.2.2 onderzocht heb, is er geen sprake van subjectverdubbeling, omdat '-de' geen pronomen is. Als het wel een pronomen zou zijn, zou het zich precies gedragen als een affix (werkwoordsuitgang) en zou het clitic '-di' gegrammaticaliseerd zijn tot wederom een clitic, waar dan wel subjectverdubbeling op kan treden. Ook is de constructie '[V]-de ge' lastig uit te leggen vanuit het idee van subjectverdubbeling. Het clitic '-de' behoudt dezelfde vorm en functies, maar kan nu ook gevolgd worden door 'ge'.

Literatuurlijst

Aalberse, S.P. (2009). *Inflectional Economy and Politeness: Morphology-internal and morphology-external factors in the loss of second person marking in Dutch*. LOT, Utrecht 2009.

Anoniem (1559). '[CXXXII] Duer den slangen bedriegelyc onbesneden saet.' In: Bruyne, J. de. *Refreinen en andere gedichten uit de XVle eeuw III*. P. Kockx/J.-E. Buschmann/Ad. Hoste, Antwerpen/Antwerpen/Gent 1879-1881. Geraadpleegd via: http://www.dbnl.org/tekst/_ref003refe01_01/

Barbiers, S., H. Bennis, G. De Vogelaer, M. Devos, M. van der Ham (2005). *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten*. AUP, Amsterdam 2005.

Bennis, H (1982-1983). 'De PRO-drop-parameter en subjektloze zinnen in het Nederlands.' In: *Spektator 12* (1982-1983), p. 409-427.

Craenenbroeck, J. van & M. van Koppen (2000). 'On the pronominal system of Dutch dialects', Ms, Leiden University.

Craenenbroeck, J. van & M. van Koppen (2002). 'Subject doubling in Dutch dialects.' In: M. van Koppen, E. Thrift, E.-J. van der Torre & M. Zimmerman (red.), *Proceedings of ConSOLE IX*, p. 54-67.

Hadewijch (13^e eeuw, 1). 'Eerste Visioen.' In: Mierlo, J. van (red.), *Visioenen I*. De Vlaamsche Boekenhalle, Antwerpen/Gent/Mechelen 1924, p. 1-35. Geraadpleegd via: <http://www.dbnl.org/titels/titel.php?id=hade002visi01>

Hadewijch (13^e eeuw, 2). 'Eerste Brief.' In: Mierlo, J. van (red.), *Brieven I*. Standaard-Boekhandel, Antwerpen/Brussel/Gent/Leuven 1947, p. 11-19. Geraadpleegd via: <http://www.dbnl.org/titels/titel.php?id=hade002brie01>

Herp, H. (1466). *Spiegel der volcomenheit*. In: Instituut voor Nederlandse Lexicologie (samenstelling en redactie), *Cd-rom Middelnederlands*. SDU Uitgevers/Standaard Uitgeverij, Den Haag/Antwerpen 1998. Geraadpleegd via: <http://www.dbnl.org/titels/titel.php?id=herp001lver01>

Hopper, P.J. & E.C. Traugott (1993). *Grammaticalization*. Cambridge University Press, Cambridge 1993.

Horst, J.M. van der (2008). *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis*. Universitaire pers Leuven, Leuven 2008.

Huang, C.-T. James (1984). 'On the distribution and reference of empty pronouns.' In: *Linguistic Inquiry 15* (1984), p. 531-574.

Iersele, P. van (1410). 'Wisen raet van Vrouwen.' In: Willems, J.F. (red.), *Belgisch museum voor de Nederduitsche tael- en letterkunde en de geschiedenis des vaderlands*, derde deel. Maatschappij tot Bevordering der Nederduitsche Taal- en Letterkunde, Gent 1839. Geraadpleegd via: http://www.dbnl.org/tekst/will028belg03_01/will028belg03_01_0009.php

- Leopold, Joh. A. & L. Leopold (1882). *Van de Schelde tot de Weichsel. Deel 1: Frankrijk – Zuid-Nederland – Noord-Nederland*. J.B. Wolters, Groningen 1882. Geraadpleegd via: <http://www.dbnl.org/titels/titel.php?id=leop008sche01>
- Poitiers, A. (1646). *Het masker van de wereldt afgetrocken*, Salsmans, J. en E. Rombauts (red.). Uitgeverij Oisterwijk, Oisterwijk 1935. Geraadpleegd via: http://www.dbnl.org/tekst/poir001jsal01_01/
- Poitiers, A. (1674). *Den Spiegel van Philagie*. De Vlaamsche Drukkerij, Leuven 1937.
- Postma, G.J. (2011). 'Het verval van het pronomen *du*: Dialectgeografie en de historische syntaxis.' In: *Nederlandse taalkunde* 16 (2011), p. 56-87.
- Ruusbroec, J. van (1346). 'Vanden seven sloten: Proloogvers.' In: Reypens, L. & M. Schurmans (red.), *Werken III*. Het Kompas/De Spiegelhel, Mechelen/Amsterdam 1934, p. 79-81. Geraadpleegd via: http://www.dbnl.org/tekst/ruus001werk01_01/ruus001werk01_01_0018.php
- Ruusbroec, J. van (1360). 'Van seven trappen in den graed der gheesteleker minnen: * III * Dit er de derde trappe. * Zuiverheid van ziel en lichaam *' In: Reypens, L. & M. Schurmans (red.), *Werken III*. Het Kompas & De Spiegelhel, Mechelen & Amsterdam 1934, p. 226-230. Geraadpleegd via: http://www.dbnl.org/tekst/ruus001werk01_01/ruus001werk01_01_0043.php
- Stael Holstein, B. van (1829). 'Wat is Braband.', 'De Bij en de Koekoek.', 'Droom.' & 'De redacteur der Noord- en Zuid-Brabandsche Faam aan zijn geeerde lezers.' In: Stael Holstein, B. van (red.), *De Noord- en Zuid-Brabandsche faam: Tijdschrift voor den Beschaafden Stand*. J.H. Smeets, 's-Hertogenbosch, 1829, p. 1-19, p. 229-230, p. 285-286 & p. 509-511. Geraadpleegd via: http://books.google.nl/books?id=_9JSAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Steijns, G. (1998). 'Lustrumdikteej Grôot Dikteej van de Tilburgse Taol 1998.' Geraadpleegd via: <http://www.tilburgsetaol.nl/dikteej1998.htm>
- Vanacker, V.F. (1963). *Syntaxis van gesproken taal te Aalst en in het land van Aalst in de 15^e, de 16^e en de 17^e eeuw*. Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek, Brussel 1963.
- Vogelaer, G. de (2008). *De Nederlandse en Friese subjectsmarkeerders: geografie, typologie en diachronie*. Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Gent 2008.
- Vooy, C.G.N. de (1931). *Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Wolters-Noordhoff, Groningen 1970. Geraadpleegd via: http://dbnl.nl/tekst/vooy001gesc01_01/vooy001gesc01_01.pdf
- Wal, M.J. van der & C. van Bree (1992). *Geschiedenis van het Nederlands*. Het spectrum, Utrecht 1992.

Weijnen, A.A. (1960). *Bloemlezing van zestiende-eeuwse taal*. Thieme, Zutphen 1960.

Weijnen, A.A. (1968). *Zeventiende-eeuwse Taal*. N.V. W.J. Thieme & Cie, Zutphen, 1968.

Zaande, F. van de (2013). 'Er zijn twee soorten mensen.' Geraadpleegd via:
<https://www.facebook.com/ferryvandezaande?fref=ts> (publicatiedatum: 29 april 2013)

Corpus Gysseling online. *Sente Lutgart, Perchevael, Sente Lutgart, Sinte Kerstine en Wisselau*. Geraadpleegd via:
<http://gysseling.corpus.taalbanknederlands.inl.nl/cqlwebapp/search.html>

Historische woordenboeken van het Nederlands online: Oudnederlands Woordenboek, Vroegmiddelnederlands Woordenboek, Middelnederlandsch Woordenboek, Woordenboek der Nederlandsche taal. Geraadpleegd via:
<http://gtb.inl.nl/>